

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Terentivs,|| A` M. Antonio Mvreto|| locis prope
innumerabilibus|| emendatus.||**

Terentius Afer, Publius

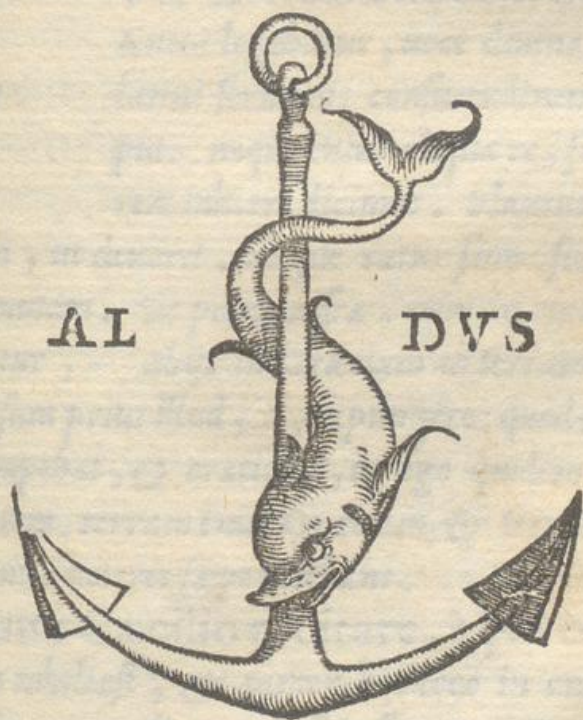
Venetiis, 1558 [erschieden] 1559

M. Antoniimvreti Argvmentorvm, Et Scholiorum in Terentium liber.

[urn:nbn:de:gbv:45:1-723936](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-723936)

M. ANTONII MVRETI
ARGVMENTORVM,
ET SCHOLIORVM
in Terentium liber.

ad Iacobum Surianum
patricium Venetum.

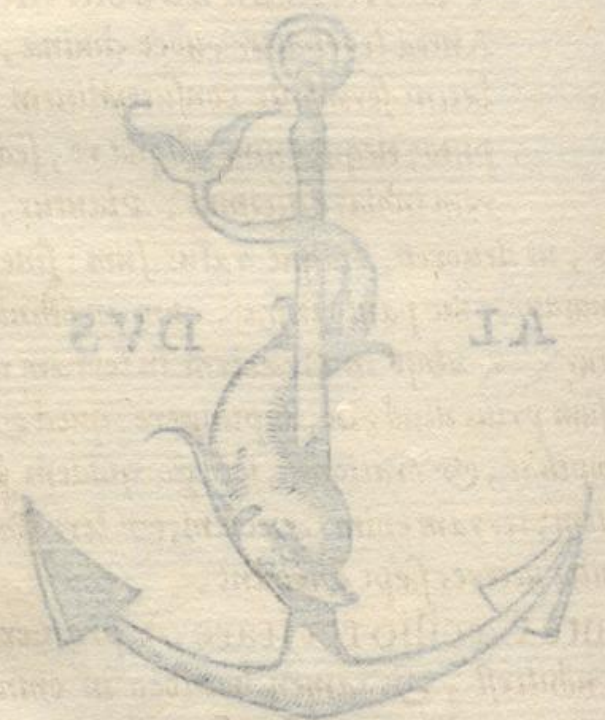

VENETIIS, M. D. LIX.
apud Paulum Manutium, Aldi F.

Cum priuilegio illustriss. Senatus Venet
ad annos XX.

MAINTONII MARETI
ARGUMENTORUM
ET SENTENTIARUM
in Testamento liber.

ad Jacobum Suardum
Patricium Vercen.

M. D. L. I. X.
Cognod Paulum Martinum Albi
Cum privilegio Illustris. Senatus Vercen.
ad annos X X.

2

M. ANTONII MURETI

ARGUMENTORVM, ET SCHOLARVM

LIORVM IN TERENTIUM

TIVM LIBER.

IN VITAM TERENTII.

v m Africani uocem diuinam)

Antea legebatur , uoce diuina . ego hoc

D latini sermonis consuetudinem pati non

puto : neque enim aliqua re , sed aliquam

rem inhiare dicimus . Plautus , -- inhiat

aurum , ut deuoret . itaque ratus sum : sine periculo

posse mutari . Sic paulo infra ; cum in omnibus libris

legeretur , -- abiit in Græciam in terram ultimam :

ausus sum prius illud , in , expungere : quod & uersum

corrumpebat , & orationis , ut ego quidem arbitror ,

puritatem . terram enim Græciam , & terram Italiam ,

& similia ueteres sæpe dicebant .

Iussus ante Cæcilio recitare .) pro Cerio , quod

nomen nihili est , & tamen hoc loco in omnes libros

irrepperat , Cæcilium reposui , fretus auctoritate Euse-

bij , qui hoc ipsum , quo de hic agitur , narrat in chro-

nicis . Cæcilium autem poetam Comicum accipio .

Consularibus ludis) consularium ludorum nulla alia

bi , quod sciam , mentio . Consualibus , non , consulari-

a 2 bus

bus legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi iſ-
dem cum Circensibus, siue Romanis.

Iliadē instar tragœdiæ, Odyſſeã ad imaginē
comœdiæ) Aliter sentit Aristoteles; cuius auctorita-
te facile huius grammatici opinio præponderatur. eius
uerba sunt, ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ
σπουδαῖα μάλις ποιητῆς ὀμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐ-
χότι δ', ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν)
οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμωδίας χήματα πρῶτος ὑπέδει-
ξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ
γὰρ μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιάς καὶ Ὀδυσ-
σεΐα πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς
κωμωδίας.

Ne quisquam in alterū carmen infame pro-
poneret, lege lata, siluere.) In alijs, lata lege
sanxerunt. inepte. hoc. n. significat, siluisse poetas, id
est, desuisse, ciues nominatim proscindere, cum lex illa
lata esset. atque hoc ipsum est, quod ait Flaccus,
-lex est accepta, chorusq; .

Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

Prorsæ orationis) Prorsam orationē qui dicunt, facere
imperite puto. prorsum antiqui rectum uocabant: un-
de prorsī limites apud Festum eōq; uocabulo in hunc
sensum reperio usum Senecā in his uersibus ex Troade,

Et qui renatum prorsus aspiciens diem,

Trepidum rubenti Tigrin admiscet freto.

Sed & Prorsam uocabant deam, quæ rectos foetus edu-
ceret: de qua locum hunc A. Gelij libro X V 1. ita scri-
ptum in ueteribus libris uidere memini: Huius peris-
culi deprecandi gratia aræ statuta sunt Romæ dua-
bus

bus Carmentibus, quarum altera Postueta nominata est, Prorsa altera: à recti, peruersiq; partus et potestate, & nomine. nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa. quia igitur, Prosum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationem prorsam nominarunt; quòd essent in ea uoces recto fere ordine, & ut naturæ ferret impetus, collocatæ. contraq; uersum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, uersum atque mutatum.

Latinae fabulæ primo à Liuiio Andronico scriptæ sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset) in alijs libris, cum etiam tum recentius idem & poeta etc. locus aperte corruptus est: què equidem ita legendum censeo: Latinae fabulæ primo à Liuiio Andronico scriptæ sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem, & poeta, & actor fabularum suarum fuisset. ut hoc significet, ideo eundem & poetam, & actorem fuisse, quòd Romani etiam tum ad eiusmodi omnia rudes essent, uide Liuium lib. VII.

Nam ludorum quatuor sunt species) Difficile dictu est, hoc loco, non multis in uerbis quam multa peccata sint. primū, quatuor tantum ludorum genera, siue, ut iste nescio quis loquitur, species. ubi igitur Florales ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam ædiliū curulium pertinerēt. falso. extant apud Liuium, et Macrobiū carmina Marcij uatis, quæ eos ad prætoris urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo uouendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant.

fiant. ijs ludis faciendis præsit is prætor, qui ius popu-
lo plebiq; dabit summum. idem confirmat M. Tullius
oratione decima in Antonium; ubi de Bruto loquens,
Qui, inquit, cum prætor urbanus esset, urbe caruit,
ius non dixit, cum omne ius populi R. recuperasset.
& paulo infra: Qui ne Apollinares quidem ludos, pro
sua, populiq; R. dignitate apparatus, præsens fecit, ne
quam viam patefaceret sceleratorum hominum audas-
ciæ. errat etiam in eo, quod Megalenses magnis dijs
consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses,
sed Circenses, siue Romanos Conso & magnis dijs, ex
Asconio; Megalenses autem magnæ deum matri sa-
cros fuisse, ex Liniio & alijs cognoscitur. Nam quod
Antonius Goueanus à Megalensibus Megalesia distin-
guere, Megalenses autem eosdem cum Romanis face-
re uoluit; æque in utroque falsus est. Locus est Cicero-
nis ex oratione de responsis aruspicum. Nam quid ego
de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores an-
te templum in ipso Matris magnæ conspectu Megalen-
sibus fieri celebrariq; uoluerunt, qui sunt more institu-
tisq; maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis pri-
mum ante populi consessum senatui P. Africanus ite-
rum consul ille Maior dedit, ut eos ludos hæc lues im-
pura pollueret. quò si quis liber aut spectandi, aut
etiam religionis causa accesserat, manus afferebatur:
eò matrona nulla adiit propter uim consessumq; seruo-
rum. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ul-
timis terris accersita, in hac urbe confederit, qui uni lu-
di ne uerbo quidem appellatur latino, ut uocabulo ip-
so & appetita religio externa, & Matris magnæ no-
mine

mine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc ædili seruorum Megalesia fuerunt. hunc locum totidem uerbis citat Goueanus; & ex eo colligit, à Megalensibus alia esse Megalesia, quod Cicero Megalesia Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani, magni nominantur. quæ cum dicit, non animaduertit, in quàm difficiles se se rerum absurdissimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque cōmittam, ut mea oratio, hunc ueluti patentem alienæ reprehensionis nacta campum, inueniliter in eo exultare uideatur. tota res uno uerbo confici potest. nam si ludi Megalenses commitebantur prid. id. Apr. ut ex Liuiο constat; ludi autem Romani pridie Kal. Sept. ut è priore actione in Verrem cognoscitur, quis est usque eo hebes, qui non uideat, ut iudem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego uero, ne dicam dolo, uocem illam, Megalensibus, è Ciceronis loco, quem paulo supra recitavi, & expungendam puto, & è glossemate aliquo in ordinem Ciceronis uerborum irrepisisse suspicor. Sunt igitur eadem Megalesia cum Megalensibus, neque dicta sunt ἀπὸ τῶν μεγάλων σιῶν, ut hic grammaticus nugatur, sed à Magna matre, cui dicata erant: cumq; initio Megalensia dicerentur, detrita, ut sæpe fit, littera, Megalesia nominata sunt. Itaque Festus, Megalesia, inquit, ludos Matris magnæ appellabant.

Μεγάλοις σιῶς) antea legebatur coniuncte, μεγαλειῶς οὖς, quam uocem nusquam apud probatos auctores reperiri arbitror.

Diuerbiis & eanticis) Ita emendari, coniectura tantum adductus, cum partim librorum, de authenticis, partim, De uerbis authenticis, haberent.

Adnotandum sane puellarum &c.) falsum est, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nusquam in palliata loqui. loquitur in Heautontimorumeno Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico uirgo illa, stratiphoclis soror. pluribus exemplis nihil opus est. Nihil ergo secus factum est.) In alijs secus, in alijs secius: ego sequius legendum puto. Valet autem sequius, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Liniu[m] libro 11. Inuitus, inquit, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor. Sic Afranius apud Sospitru[m]. Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.

M. ANTONII MURETI,
IN ANDRIAM TERENTII
ARGUMENTUM.

CHREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiulam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, ui tempestatis fracta naui, apud Andrum in insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem

minem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterque exceptus, non ita multo post moritur. Hospes Andrius relictae apud se puellae commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utranque studio, educasset, decedit ipse quoque de uita. Chrysis, quae se & orbam, & inopem uideret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: ubi cum aliquandiu uitam lana telaque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditijs, & pollicitationibus uicta, quae stum corpore facere inceptit. Venitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali praeditus ingenio adolescens; qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerij mirifico quodam amore percussus, primus, solusque corpus cum ea commiscuit, fidemque iam grauidae dedit, eam sibi uxorem fore. Susceperat & postea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem uenit, cum eo negotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciundis nuptijs constituitur dies. Adhuc haec erant: cum Chrysis moritur. ibi primum Simo de filij amore cognouit. nam cum ambo una in funus prodissent; accidit, ut, posita in ignem Chryside, Glycerium se, praedoloris impatientia, eodem coniectura uideretur. Accurrit Pamphilus. eamque mediam amplexus, ita consolari coepit, ut plurimas minimeque dubias totius rei significationes daret. itaque uenit ad Simonem postridie Chremes; conditionem renunciat: comperisse se, Pamphilum

philum . peregrinam illam habere in uxoris loco . ne-
sciens , ex se natā esse eam , quam ita contumeliæ causa
peregrinam nominaret . gaudere , ea re intellecta , Pam-
philus : dolere contra , ac ringi Simo . aduenit interea
dies , qui nuptijs initio fuerat præstitutus . Simo , ue-
teratoria quadam calliditate , simulandas sibi , ad per-
tentandum filij animum , nuptias statuit : hoc cogitans ,
si abnueret filius , ueram sibi obiurgandi illius causam
fore ; quæ ad eum diem nulla satis iusta fuerat : sin
annueret ; facile se , quod uellet à Chremete impetra-
turum ; atque ita uero nuptias , dijs adiuantibus , fa-
ctum iri . præteriens igitur apud forum , securo iam ,
& nihil tale metuenti filio , Pamphile , inquit , abi do-
mum , ac deos comprecare : uxor tibi ducenda hodie
est . hoc dicto , uelut improviso quodam iaculo , saucia-
tus adolescens , quid ageret , aut quid consilij caperet ,
nesciebat : cum ad eum Dauus , uastro admodū , ac uer-
suto ingenio seruus , animadversa senis astutia , accur-
rit . Erat tum una cum Pamphilo Charinus , qui adolea-
scens miro quodam amore Philumenæ incensus , frus-
tra sæpe tentatis illius nuptijs , ad postremum audito
eam eo die nupturam Pamphilo , in summam despera-
tionem adductus , eum orabat , si se saluum uellet , ut
uel eam ne duceret , uel saltem nuptijs dies aliquot pro-
duceret . Pamphilus eum sua quidem causa bono esse
animo , atque omnia ad impediendas nuptias moliri iu-
bebat : se , quantum in se esset , effecturum , ea ut ne da-
retur sibi . adueniens , ut dixi , Dauus Charinum , iam
spei plenum abire ad ambiendos senis amicos iubet :
deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit , per-
suadetq̃ ;

suadetq; , ut patri dicat , se paratum esse uxorem ducere : nam eo pacto , inquit , & patri omnem iurgandi occasionem præcideris , & non erit tamen uerendum , ne nuptiæ fiant : nunquam enim Chremes tibi , semel repudiato , filiam suam iterum commissurus est . hæc ita de serui consilio acta , longe aliter cecidere , ac putabantur . exorat enim Chremetem Simo . ita res in uerarum nuptiarum discrimen adducitur . forte eo ipso die Glycerium exactis temporibus puerum peperit . eum puerum Dauus , cum aliter nuptias disturbare non posset , pro foribus ædium Simonis ab ancilla collocandum curat . in eum cum incidisset Chremes , & è Pamphilo natum esse cognosset , rursus abducit animum à nuptiis . turbæ maximæ concitantur : donec aduenit Crito Andrius , qui , quòd Chrysidis genere proximus fuisset , ad cernendam illius hereditatem Athenas uenerat . eius interuentu Chremes filiam agnoscit . ita , summa omnium lætitia , Charino Philumena , Glycerium Pamphilo nubit .

SCHOLIA.

MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII.]
 in alijs , quos quidem uiderim , omnibus , FLACCVS CLAVDII FILIVS , quod equidem concoquere non possum . neque enim cum pater alicuius notandus erat , nomine eum , sed prænomine , aut certe cognomine notabant . uerbi causa , non ita ut dicerent , M. TVLLIVS CICERO TVLLII F. certe enim , si Tullius est , Tullij filius sit , necesse est , aut iure naturæ ,

naturæ, aut iure civili. Sed hoc modo, M. TVLLIVS,
M. F. CICERO. quomodo igitur retineri potest scri-
ptura hæc, FLACCVS CLAVDII FILIVS
nondum enim adduci possum, ut assentiar homini do-
ctissimo, Antonio Augustino, qui Claudium ueteribus
non nomen modo, sed prænomen quoque fuisse ait. de-
inde, ut in gente Valeria, & Horatia Flacci cognomen
fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non puto.
postremo hunc Flaccum, quisquis est, ciuem Romanum
natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa esset
apud Romanos scenicorum artificiorum tota fere tra-
ctatio: sed aut seruum alicuius ciuis R. aut certe li-
bertum: quorum utrouis posito, illud, CLAVDII
FILIVS, stare non potest. Deleui igitur uocem FI-
LIVS, eo fidentius, quòd in ceterarum fabularum
inscriptionibus, nullus omnino est, qui eam habeat,
antiquus liber.

ACTVS PRIMI SCENA PRIMA.) Scena
quid sit, notum est omnibus. quòd autem actus fabu-
larum partimur in scenas, aliamq; primam scenam,
aliam secundam, & sic deinceps dicimus; quàm peri-
te & intelligenter id fiat, quærendum puto. equidem,
libere ut dicam, grammaticorum hanc, non poetarum,
esse partitionem arbitror: neque credo scenam pro parte
actus, apud ullum probatum scriptorem, si grammati-
cos excipias, legi. itaque neque apud Plautum ulla sce-
narum mentio est; et in Terentij fabulis aliter ab alijs
distinguuntur: & in ueteribus Terentij libris, etiam
impressis, neque prima, neque secunda, neque ulla om-
nino scena nominatur.

7

Sed iis quas semper, &c.) Donatus adnotat, fidem
& taciturnitatem artes uocari. recte; artes enim anti-
qui & uitia, & uirtutes uocabant. Terentius Adel-
phis: - primarum artium magi principē. Salustius:
Quæ utraque ijs artibus auxerat, quas supra memo-
raui. plures locos congerere me memini ad hanc rem,
in scholijs, quas olim Luteciæ in hunc poetam e-
didi. animaduerto autem, Aristotelem quoque non
nunquam τῶν τεχνῶν nomine uirtutes etiam ample-
cti, ut cum ait in secundo νικομαχείων. ταῦτα δὲ πρὸς
μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖσθαι,
πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.

Nā istæc cōmemoratio) Demosthenes περὶ σεφά-
νου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας ἔργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μι-
κροῦ δεῖν ὁμοίον ἔστι τὸ ὀνειδίσειν.

Liberius uiuendi fuit potestas. nam antea)
Fuit, in hoc uersu monosyllabum est: & in quarta sede
pes ille, qui Creticus dicitur. Scio autē super hoc pede, et
quid in iambicum carmen reciperetur, an minus, ua-
rias eruditorum hominum & fuisse, & esse sententias.
ego, antequā hac de re statuam, quid in quæstione uer-
setur, etiam atque etiam considerandum puto. Nam si
hoc quæritur, data quibusdam hominibus in Terentio,
& Plauto addendi, detrahendi, inuertendi, mutādīq;
licentia, possint ne omnes illorum poetarum iambici
uersus ita componi, ut nusquam in eis creticus reperia-
tur: facilis & expedita res est. ipse mehercules iam-
bus, si hoc concedatur, ex eo ipso, cui nomē dedit, uer-
suum genere moueri queat. Sin hoc agitur, nulla im-
portuna & temeraria mutatione concessa, multi ne
sint

sint in utroque horum poetarum uersus : quorum dimensio explicari sine Cretico non queat : ego uero innumerabiles posse proferri arbitror . Proferam paucos, ex quibus de ceteris coniectura capiatur .

Ex Andria .

Futuras esse audiuit , sed ipse exit foras .

Goueanus particulam, sed, delere ausus est . parum considerate . poterat aliò confugere , & dicere , pronomen, ipse, interdum priore correpta enunciari . Ex eadem, Nihil propter hanc rem : sed est, quod succenset tibi . Quidnam est ? puerile est . quid est ? nihil . quin dic, quid est .

Bonum ingenium narras adolescentis . optimum . Eius morte ea ad me lege redierunt bona .

Adeon' impotenti esse animo , ut præter ciuium .

Piget plura , uel ex hac ipsa , uel ex alijs fabulis colligere : sunt autem innumera : nunc pauca ponam ex Plauto .

Non omnes possunt olere unguenta exotica .

Tu tibi istos habeas turtures , pisces , aues .

Qui scis , an tibi istuc eueniat prius , quàm mihi ?

Quo modo ocepistis , bibite , pergræcamini .

Tace, atque abi tu rus . ego ire in Piræum uolo . male autem in hoc uersu uulgo legitur , abiturus . porro uerbum abi, posteriore correpta enunciatur , ut & alijs apud eundem , & apud hunc quoque poetam sat multis locis . atque hæc è principio Mostellarie depropta sunt omnia . quòd si quis ceteras fabulas excusiat, non dici potest , quàm multa sit deprehensurus , que sine uolentis , ut ita dixerim, mutationibus Creticum effugere

effugere non possunt. uideo & Anacreontem hoc pede in uersibus suis usum: cuius illud est:

τέρπει με ἢ ἀφροδίτη,

καὶ πάλιν θέλω χορδαίειν. Et illud

τὰς δὲ φροντίδας μεθῶμεν.

sed & multis alijs locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes) Priscian. libro XVIII. admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, πλείονες δὲ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι. sic & in Heantontimorumeno, -dixi pleraque omnia.

Huc uiciniae) sic in Phormione, hic uiciniae. Nonius tamen & Priscianus, & Charisius, huic uiciniae, legunt: certeq; in quatuor manu scriptis libris, quibus usus sum, huic uiciniae aperte legitur.

Perduxere illuc secū.) perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Ascconius, qui in locum illum ex primo accusationis, Lenonum, aleatorum, perductorum, nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his uerbis. Nam si qui forte uere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, etc.

3.

Quis heri Chrysidē habuit?) honeste dictum, pro, quis cū Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud è nono epistolarum, sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, non habeor à Laide. nam

& Græcos

8
Et Græcos ita non nunquam loqui constat. Lucianus:
Τὸν σρατιώτην θαὶ τὸν ἀκαρνᾶνα, ὅς πάλαι μὲν Ἀβρό-
τονον εἶχεν, Et cetera.

Nam qui cū ingeniis conflictatur eiusmodi)
consentiunt libri. non uideo tamen, quomodo uersus
stare possit. Si haberem libros, qui me adiuuarent, li-
benter hoc modo legerem,

Nam qui conflictat cum ingenijs eiusmodi,
Si quidem uerbo, conflictō, usus est Et in Phormione.

3.
Honestā oratio est.) in quibusdam libris, honesta ra-
tio est. sed hanc scripturam Et ueteres libri, Et ipsa
carminis ratio, Et latine loquentium consuetudo con-
firmat. Cicero enim, quem studiose fecisse constat, ut
multas loquēdi formulas ab hoc poeta desumptas in sua
scripta transferret, hac ipsa sæpe usus est. unius nunc
loci uenit in mentem, qui est in secundo de officijs: Dictu
quidem est proclive: itaq; uulgo loquuntur, sese in
beneficijs collocandis, mores hominum, non fortunam
sequi. honesta oratio est: sed quis est tandem Et cet.

5.
Hoc quid sit? Si. oēs qui amant) in dimetiēdo uer-
su, qui, non eliditur: sed ita permanet, ut in illo Virgilij,
Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
eius autem generis apud hunc poetam satis multa sunt.
Neque tu hoc dicas tibi non prædictum) ita
est aperte in meo manu scripto, Et in altero eorum, qui
in Antoniana huius ciuitatis bibliotheca asservantur:
estq; hæc uera huius loci lectio, quicquid interpret de tri-
bus negationibus comminiscatur.

6.

Audiui Archillis iam dudum: Lesbiam adduci iubes.) Goueanus de suo addit particulam, quod d: hoc modo, iam dudum quod Lesbiam adduci iubes, uidelicet quia putauit hos omnes uersus iambicos esse. sed falsus est. sunt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, præter postremos duos, qui sunt iambici quadrati acatalectici.

Vxorē decreuit dare sese mi hodie) in alijs, decreuerat. sed & meus manu scriptus habet, decreuit; & is, qui in hac urbe abhinc annos septuaginta septē impressus est: cuius ego posthac testimonio cū utar, ueterē Venetum nominabo. qui quidem liber, etsi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus scatet; tamen ita multa, ita præclara ueteris scripturæ uestigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos per plurimos corrigendos. Decreuit, autem, quin hoc loco melius sit; dubitare non oportet: loquitur enim non de primo illo consilio, quo nuptiæ in hunc diem constitutæ fuerant: (tunc enim non esset, cur diceret, — non ne oportuit præscisse me ante? quippe qui id satis multo ante cognosset, ut è multis huius fabulæ locis colligitur) sed de secundo, quod patrem subito, atque ex tempore cepisse arbitratur. cum hæc iam scripsissem, animaduerti in libro quoque manuscripto Bernardini Laudani, decreuit, non decreuerat, legi.

Adeon' hominem inuenustum) Inuenustum, hoc loco accipere debemus, in rebus amatorijs infortunatum, & infelicem: quomodo, & Græci interdum dicunt,

b cunt,

ειντ, ἀναφρόδιτον. Lucianus, ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως ἀναφρόδιτός εἰμι εἰς τὰ ἐρωτικά. καὶ δύο γουῶ, οὓς μάλα ὑπερηγάπησα, τὴν Δάφνην, καὶ τὸν Υἱάκινδον, ἢ μὲν ἀποδιδράσκει με καὶ μισεῖ, ὃ δὲ ὑπὸ τῆ δίσκου ἀπώλετο. *Uenustas interdum est ἢ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς & δαιμονία. Terentius, quis me est fortunatior, uenustatisq; adeo plenior? ubi tamen Nonius legit uetustatis: sed falso, ut puto.*

Pro deum, atque hominum, nullon' ego) Dimeter est iābicus, quales etiam duos paulo supra octonarijs admiscuit. in alijs legebatur, Pro Deum, atque hominum fidem, nullon' ego: quo modo si legas, uersus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, fidem, expungere, nisi primum uidissem abesse à meo manuscripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hūc ipsum poetam in Phormione, - Pro deum immortalū.

Negat Phanium hanc sibi cognatam esse Demipho? ubi etiam consimilem è Ciceronis œconomico citat interpret locum, Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quæso?

Hoc incertum quorsum accidat.) Quorsum cadat. accidere enim uetere latina lingua est cadere. ut, cum dicimus, accidere ad genua. Ennius, Cæsa accidisset ad terram abiagna trabes.

Quæso ædepol Charine, quoniam id fieri, quod uis, nō potest: uelis id, quod possit.) Fuit hæc sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobæum hæc leguntur. Αριστοτέλης εἶπεν, ὅτι

ἔπειτα

ἔπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα,
δεῖ βέλεσθαι, ὡς γίνεται.

Neque pol consilii locum habeo, neque au-
xilii copiam) Hunc uersum, ut in omnibus libris
repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione
permotus: puto tamen ita legendum,

Neque pol auxiliij locum habeo, neque consilij copiā.
nam & Charinus hoc ordine proposuerat, - auxiliū,
consiliū, expetens. & ipsa uersus ratio, ut ita legas,
exigere uidetur.

Egomet continuo ad Chremem) Liber meus, E-
go me continuo ad Chremem: quod mihi quidem multo
uenustius uidetur.

Qui se sciret non deserturum) vnum habeo li-
brum ueterem, in quo scriptum est, qui se sciret non
deserturi.

Nū immemores discipuli?) Alii emendant, Num
immemores discipuli? ego nihil mutandum censeo: in ter-
tia enim huius carminis sede esse pedem, qui proceleu-
maticus dicitur: ut in illis,

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.

Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.

Ita faciam. quid? quid aliud uolui dicere?

nam quod Ioachimus Camerarius & hunc pedem, &
amphimacrum ab iambico excludit; mihi quidem mul-
tis de causis non placet. eas causas tunc explicabo, cū

Plautum à me emendatū in publicū emittam: quod, si
uita suppeditabit, cito fore confido.

Adhuc Archillis quæ assolent, quæq; oportet
) in ueteribus, oportent. sunt autem hic aliquot
uersus, quorum dimensionem explicare ex ueteribus li-
bris non potui, ex ingenio nolui.

Tibi uideor esse, quem tam aperte) in alijs,
Tibi uideor, quem tam aperte. Goueanus intellexerat,
deesse aliquid ad uersum; feceratq; Tibi uideor ego, quæ
tam aperte, & cet. quod ego reposui, in ueteribus libris
summa consensione reperitur.

14:

Amantium iræ, amoris integratio est) ita est
in libris manuscriptis: in uetere tamen Veneto, reinte-
gratio. apud seruium in Eclogam secundam legitur,
redintegratio. hanc autem sententiam ita expressit
Plautus:

Verum iræ, si quæ eueniunt forte huiusmodi
Inter eos, rursus si reuentum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quàm prius,
sed & apud Aelianum libro secundo de uaria historia
legisse uideor quiddam ab hoc loco non nimis alienum.
id est huiusmodi. Pausaniae Agatho poeta in amoribus,
ac delicijs fuit. uentitabat autem sæpe uterque eorum
una ad Archelaum regem, qui & Musarum erat stu-
dio deditus, & à rebus amatorijs minime alienus. hic
cum illos inter se crebro dissidentes uideret, contemptui
esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die,
quæso,

quæso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi est, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter irasceris? ego dicam tibi o rex, inquit ille. non enim ista facio, uel quod Pausaniæ parû cupiam, uel quod agresti sim, efferoq; ingenio. quin si mihi uel aliunde, uel ex ipso poetices studio aliqua affectuum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est, eam ego demum summam esse uoluptatem amantibus dico, cum è dissensione in gratiam cum ijs quos amant, redeunt: exploratumq; habeo, nihil ipsis accidere posse iucundius. hanc igitur uoluptatem sæpe Pausaniæ impertior, qui ei frequenter irascat: non modico enim gaudio perfunditur, cum me sibi statim conciliari uidet. id gaudium non persentisceret, si amor in eum meus uno quasi tenore, & sine ulla eiusmodi offensione procederet. Hæc Agatho; quæ rex non mediocriter laudasse perhibetur.

In sperante hoc, atque inuito Pamphilo) In sperante sene, Pamphilo autem inuito. hoc uisum est admonere, quoniam sunt, qui utrunque ad Pamphilû referant: quo nihil fieri ineptius potest.

Hoc sine credibile est, aut memorabile) Horum primorum uersuum ratione explicare difficile est. quidam, magna in mutando licentia usi, fecere iambicos octonarios. ego ueterem scripturam cum fide proponere, ut erat, malui.

Hic, ubi opus est, Non uerentur:) similis est
 b 3 sententia

sententia Plauti in Epidico.

Plerique homines sunt, quos, cum nihil refert, pudet ubi: pudendum est,
ibi eos deserit pudor.

Quis homo istuc? Dauos. Dauos? Dauos
omnia) Diuine hunc uersum iam pridem restituerat homo ingeniosissimus, Antonius Goueanus, qui, etiam si præterea aliud nihil præstitisset, est tamen, cur ei Terentij amatores multum se debere fateantur.

Vt quimus, aiunt: quãdo, ut uolumus, non licet) circumfertur apud Græcos senarius, ex quo hic expressus uidetur:

Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς δέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.

Optume hospes) Mirum est, quantula res quantum interdum eruditis hominibus negocium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,

Optume hospes pol Crito antiquum obtines:

Erasmus, qui uersum non constare animaduverteret, contra omnium librorum fidem, ex, optume, fecit, opportune; quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goueanus, & librorum ueterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, morem: hoc modo,

Morem optume hospes pol Crito antiquum obtines. ego, unica litterula adiecta, (quæ quàm facile à librarijs omitti potuerit, nemo non uidet: sæpe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quæ geminanda erat, semel

semel tantum ponerent) ea igitur adiecta, locum (uti
mea fert opinio) emendari.

Næ istam multimodis tuã inueniri gaudeo)
uocem antiquam, multimodis, quæ nusquam in uul-
gatis libris apud hunc poetam legebatur, primus ego,
ni fallor, in ueterem quasi possessionem restitui. de qua
& similibus Cicero in oratore: sed quid ego uocales?
sine uocalibus sæpe breuitatis causa contraherent, ut
ita dicerent, multimodis, uasargenteis, passicrinibus,
tectifractis. & in tertio de oratore citatur hic uete-
ris poetæ uersus,

Multimodis sum circumuentus, morbo, exilio, at-
que inopia.

Hac autem ipsa uoce sæpe usum Lucretium, notius est,
quàm ut collectis exemplis patefieri necesse sit.

M. ANTONII MURETI,
IN EVNUCHVM TERENTII
ARGVMENTVM.

CIVIS quidam Atheniensis filiam, cui
Pamphilæ, & filium, cui Chremeti no-
men erat, habuit. ex ijs Pamphilam ad-
huc infantulam prædones rapuere è su-
nio, & mercatori cuidam Rhodio uendidere: qui, Rho-
dum aduectam, meretrici, quam amabat, dono dedit.
hæc acceptam puellam pari cura ac studio, cum Thai-
de filia coepit educere: nemo ut esset, qui non utran-
que

b 4 que

que ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quæ grandiscula erat, cum ad eam ætatem peruenisset, ut uiris placere posset; maternam, ut sit, uiuendi rationem insecuta, cum hospite quodam Athenas uenit, qui eam postea moriens heredem reliquit. interea miles Thraso nomine, ad eam adiecit animum, cumq; cum ea per aliquod tempus consueuisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies uitam cum morte commutauerat, fraterq; ipsius Pamphilam uenalem proposuerat, sperans eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, præclare à se uenditum iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium reum insciis, Pamphilam emit; ut esset, quod amicæ, Athenas reuersus, dono daret, Thais, profecto milite, aliam conditionem quæsierat, adiunxeratq; sibi Phædriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila; iamq; cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta, eò peruenerat, ut non dubijs indicijs intelligeret, sororem illius esse, quæ secum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemq; facto & puellam summo afficeret beneficio, et propinquorum illius amicitia fortunas constabiliret suas. Redit miles: sed cū cognosset de amore Phædriæ puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratia quiduis sibi faciendum putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consiliū suum ei ipsi, cuius animum offenderet

deret, probaturam, Phædriam, ut militi gratificaretur, excludit. postridie accersito ei, atque ægreferenti, tandem se purgat, multisq; precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phædria, ut huius bidui molestiam æquiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pamphilam, cum ex ædibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, conspicatus in uia Phædriæ frater natu minor, Chærea ita eius amore flagrare cœpit, nihil ut pensi haberet, dum ea potiretur: neque prius conquieuit, quàm, eius rei causa, ad Thaidem pro eunuchis deductus est. quid plura? Thaide ad cenam cum milite profecta, uirgini à Chærea per uim uitium offertur. turbæ undique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais à Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chærea agnitam Pamphilam duxit uxorem, Thraso diu illusus, tandem in amoris meretricij partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

S C H O L I A

Si quisquã est, qui placere se studeat bonis Quàm plurimis.) iam pridè admonuit Aemilius Ferretus, quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensumq; esse; si quisquam est, qui suum studium eò referat, ut bonis potius, quàm ut plurimis placeat, etc. dea est igitur particula, potius; ut in illo Plauti ex Rudete.

-certum

-certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me
grassari:

sic etiam saepe loquuntur Græci. Homerus,

Αὐτὸν ἔχοντα σε βούλομαι ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶνδε.

Idem, βούλομαι ἐγὼ λαὸν σοὺν ἐμμεναί, ἢ ἀπολέσθαι.

Alexāder in epistola ad Aristotelem: ἐγὼ δὲ βουλόμην ἄντας περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίας, ἢ τῶν δυνάμεσι, διαφέρειν. contra quæ hic particula deest, ea saepe alijs in sermone latino locis redundat. Cicero in diuinatione: Tamē eos defendes, qui se ab omnibus defertos potius, quàm abs te defensos, esse malunt? Plautus Stichus:

si manere hic sese malint potius, quàm aliò nubere.

Terentius Adelphis.

Quin, quicquid possem, malle auferre potius in
præsentia. Ulpianus: si actor malit do-

minum potius conuenire. Palladius de insitione:

Malo operam eius expectare potius, quàm timere.

Existimauit esse, sic existimet) Ex glossemate
alicuius barbari, & inepti magistri irrepserat in hūc
uersum uox, sciat: hoc modo, sic existimet, sciat. id col
legi primum ex uetere libro Veneto, & quatuor manu
scriptis, quibus usus sum. in quibus erat omnibus,

Existimauit esse, sic existimet, sciat, præsumat.

ut apparet, primum uerbum Terentij esse, reliqua
duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis
animaduerti, quòd in uetere Veneto, pro, existimauit,
perperam legitur, existimat. sed & in libro uiri cla-
rissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti
eum

eum nos emendauimus, legitur.

Proin tu, dum est tempus, etiã atque etiam
cogita Here) continuatam esse hanc Parmenonis
orationem non dubito: ideoq; interiecta personarum
nomina sustuli. libet uersus apponere, quibus hunc lo-
cum expressit Horatius.

Porrigit irato puero cum poma, recusat.
Sume catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? ait, ubi secum, eat, an non,
Quò rediturus erat non arcessitus, & hæret
Inuisis foribus: nec nunc, cum me uocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si obsecret. ecce
seruus non paulo sapientior. O here, quæ res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoq;
Traçtari non uult. in amore hæc sunt mala: bellũ,
Pax, rursum. hæc si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoq;.

sed & Persius:

Quidnã igitur faciã? ne nunc, cũ accersor, & ultro
Supplicet, accedam? & cet.

-Vtinam esset mihi

Pars æqua amoris tecum.) simile est uotum illud

Theocriti:

Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες
Νῶϊν.

Viden',

¶ I
Viden', ossum, et cibus quid faciat alienus?)

Hic quoque secutus sum auctoritatem petri Bembi, quā nemini docto, atque intelligenti aspernari fas puto. in libris tamē, quos uidi, omnibus erat, uel ociū, uel otiū. uocē ossum, Fl. Charisius interpretatur. de loci sententia assentior ijs, quæ prodidit, homo eruditissimus, P. Victorius in libris uariarum lectionum.

Sed Parmenonem ante ostiū Thaidis tristē uideo) uersum non constare, omnes, ut opinor, uident. ego uerebar, ne Terentius scripsisset, Sed Parmenonem ante ostium meretricis tristē uideo: posteaq; ad nomen, meretricis, apposita esset glossa, Thaidis: quæ deinde irrepsisset in uersum.

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus) Hic quoque uersus non cōstat. cōstabit autē, si legas hoc modo:

Qui mihi nūc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Næ tu istam faxo calcibus sæpe insultabis frustra.
idq; ego uerum esse arbitror. eodemq; modo corrigendum esse uersum ex Heautontimorumeno, qui cum uulgo ita legatur,

Mane, mane. quid est, quod tam à nobis grauiter
crepuere fores?

ita legendus uidetur:

Mane, mane. quid est, quod tam à nobis grauiter
crepuit foris?

omnino tamen ueteres libri cum uulgatis consentiunt.

¶ nobi V

CUM

Cum in cellulam ad te patris penum omnē
Hanc lectionem, & libro quinto Priscianus agnoscit,
& consentiens librorū ueterum confirmat auctoritas.

P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.

P. Nunquam defugiā auctoritatē. sequere.

C. diuortant bene) defugere auctoritatem, quid
sit, uideo etiam ab eruditis hominibus ignorari. ualet
autem, cum ipse rei alicuius faciundæ auctor fueris,
eiusq; euentum in te receperis, id inficiari postea, & fa-
teri nolle, eam auctore te factam. liquido constare hoc,
propositis exemplis, potest. Plautus.

suspende, uinci, uerbera: auctor sum, sino.

M. Si auctoritatem postea defugeris,

ubi dissolutus tu sies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea inficiari uolueris, te
harum mihi rerum auctorem fuisse. Cicero pro Sylla:
Itaque attende iam Torquate, quā ego nō defugiam
auctoritatem consulatus mei. id est, quā non recu-
sem, quominus ea, quæ me consule, in opprimēda con-
iuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse di-
cantur. hæc illius orationis cum sit uis, puto, hoc quo-
que loco, illud, Nunquam defugiam auctoritatem, non à
Parmenone, sed à Chærea dici, personarumq; nomina
ita distingui oportere.

P. Iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.

Nunquam defugiam auctoritatem. P. Sequere.

diuortant bene.

ut interroganti seruo, ita respondeat Chærea: Ego ue-
re iubeo, cogo, atque impero: neque unquam recusabo,
quo =

quominus tu, quicquid huius factum erit, auctore at-
que impulsore me factum esse dicas. tum seruus: sequere,
inquit, di uortant bene. nam hæc quoque postrema
uerba nõ tam Chæreæ cupido ac confidenti conueniunt,
quàm seruo dubio animi, & inceptions tam periculosæ
euentum extimescenti.

Labore alieno magnam partam gloriam,
Verbis sæpe in se trāsmouet, qui habet salē,
Qui in te est) Antea, qui habet salem, Quod in te est,
sed fieri nullo modo potest, quin aut legendum sit, sa-
lem qui, (quomodo & libri ueteres habent, & Pri-
scianus legit) aut certe, sale quod. neutro enim genere
sale, recto casu, apud ueteres dicebatur: cuius rei præ-
ter ceteros auctor est Charisius.

-Fac periculum in litteris;

Fac in palæstra, in muficis: quæ liberum
Scire æquum est adolescētem, solertē dabo)
hinc sciri potest, quibus olim studijs liberi adolescentes
instituerentur. hæc autem ipsa ponit; Aristoteles ad-
ditq; præterea pingendi artem. eius uerba sunt ex VIII
πολιτικῶν. ἐστὶ δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰ-
κόσασσι γράμματά, καὶ γυμνασικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ
τέ τὰ πλὴν ἐνίοι γραφικὴν.

Omnia prius experiri uerbis, quàm armis,
sapientem decet) à libris impressis aberat uox,
uerbis. qua tamen detracta, claudicat uersus. in meo
manu scripto, & in duobus Antonianis erat, Omnia
prius

prius experiri consilio, quàm armis, sapientem decet.
 at illud uersus ratio non patiebatur. Verbis, est in uete-
 re Veneto, & in manu scripto, cuius mihi copiam fe-
 cit honestissimus, & omni liberali doctrina politissimus
 adolescens, Bernardinus Lauredanus. Si cui tamen il-
 lud, consilio, magis arridet, poterit ita legere, ut &
 in quibusdam impressis,

Consilio omnia prius experiri, quàm armis, sapien-
 tem decet.

Aufugisti? Ch. hera, factum. Th. fatin' id
 tibi placet?

Ch. Non. Th. credin' te impune habiturum?)
 In alijs, credin' te impune habiturum? ego cur hoc malue-
 rim, in caussa est, quòd infra quoque Terentium ita locu-
 tum uideo, siquidem istuc impune habueris.

Quæ, cū amatore suo cum cenāt, liguriūt)
 Hic certe est creticus primo loco. sed eum ut effugeret
 Goueanus, legit hoc modo,

Cum amatore suo quæ cum cenant, liguriunt.
 neque animaduertit, se eodem recidere. uerbum enim,
 ligurio, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesos pisces, tepidumq; ligurierat ius.
 neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata
 scribendum censeant.

Quæ futura exempla) notū est ex Platone, tria esse
 penarum genera, κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα:
 de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex ijs intel-
 ligi

ligi potest, quid hoc, & similibus locis exempli nomē
ualeat: itemq; quātm proprie inscripta sit illa altera fa-
bula, ἑαυτὸν τιμωρούμενος.

- nunc minatur porro sese, id quod mæchis
folet) Quid autem id est, quod deprehensis mæchis fie-
ri solebat? dixi equidem alibi: sed hic quoque non omitta-
tendum uidetur. in sperso cinere calido, nates eis depi-
labant: immittebantq; in sedem raphanos. Aristophanes
νεφέλαις. τί δ', ἦν ῥαφανιδωδῆ γε πειθόμενός
σοι, τέφρα τὲ τιλθῆ, ἔξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ
εὐρύπρωκτος εἶναι; ubi interpretes: ἔτω, inquit, τὸς
ἀλόντας μοίχους ἠκίζοντο. ῥαφανίδας λαμβάνοντες,
καθίεσιαν εἰς τὸς πρωκτὲς τούτων. καὶ παρατίλλοντες
αὐτοὺς, τέφραν θερμὴν ἐπέπασσον, κατανοῦς ἰκα-
νάς ἐργαζόμενοι. Lucianus de peregrino: ἐν Ἀρμενίᾳ
μοιχῶν ἀλοῦς μάλα πολλὰς πληγὰς ἔλαβε, καὶ
τέλος κατὰ τοῦ τέγους ἀλούμενος, διέφυγε, ῥαφανί-
δι τὴν πυγὴν βεβυσμένος.

An in Astu uenit?) Eadem uoce usus est & M. Tul-
lius in secundo de legibus. Vestri Attici, prius quātm
eos Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod ap-
pellatur, omnes se conferre iussit, & cet.

Satis credo. nihil est Thaide hac frater tua
dignius) Hunc uersum quidam sine causa mutare
uoluerunt: quòd nescirent, uocē, nihil, etiam produ-
cta posteriore syllaba enunciari. Exemplum autem est
& apud Ouidium.

Morte

Morte nihil opus est, nihil Icarotide tela.

Si in platea hæc te offēdero post unquā; quòd dicas mihi) Ex glossemate aliquo in ordinem uerborum Terentij defluxerant uoces duæ, nihil est: quas cum alijs de causis, tum quia uersum manifesto corruptæ pèbant, sustuli. est autem particula, quòd, ita posita, ut in illo Plauti:

Quòd ile gallinam, aut colūbā se sectari, aut simiā Dicat; peristis, nisi usque ad mortē multatis male. de quo, alijsq; similibus commemorauit quodam loco in Catullum. sed & Terētius ipse supra ita locutus est: Sane, quòd tibi nunc uideatur esse, hic nebulo magnus est.

& Cicero in Pisonem: Nam quòd uerbis iste, tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus; nunc uero etiam rapax, quòd sordidus, quòd contumax, quòd superbus, quòd fallax, quòd perfidiosus, quòd impudēs, quòd audax esse uideatur. nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius.

Hunc comedendum & deridendum uobis præbeo. Ch. placet) Quia facile suspicor, fore permultos, qui me à peruulgata huius loci lectione recessisse mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi constituendam, ac constabiliendam puto. ante me igitur ita in impressis pene omnibus legebatur:

Hunc comedendum, & deridendum uobis propino. atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum esset, propinare aliquem comedendum: cum in ipso propinandi

c

nandi

nandi uerbo, bibendi sit, non comedendi, significatio.
nā si solum illud alterum fuisset; poterat fortasse ita di-
ctū uideri, propinare aliquem deridendū, ut apud De-
mosthenem, τροπίειν τὴν ἐλλάδα. & apud Euripidē
in Rhæso.

Ελλήσιν ἡμᾶς προύπιες, τὸ σὸν μέρος.
certe quidem, comedendum propinare, satis lepide dici
non posse opinabar, uiderat hoc nescio quis, qui libros
Sebastiani Gryphij, anno MDXLIII. impressos,
correxerat: itaque in illis scriptum reperias:

Hunc comedendum, & bibendum uobis propino.
at eum oportet ualde imperitum dimetiendorum uer-
suum fuisse: profecto enim, si aliquid in hoc genere ua-
lisset, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehende-
re, multum, ea mutatione facta, ad legitimam uersus
mensuram desiderari. mouebat ipsa me quoque metri
ratio: propino enim breuem habet primam syllabam,
longam secundam. Martialis:

Quod nulli calicem tuum propinas,

Humane facis Hermē, non superbe.

ergo si quis id uerbū retineat, erit iambus in trochaico
uersu: quod ita absurdum est, ualde ut mirer, quid ad-
ducere potuerit insigniter eruditum hominem Came-
rarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque
tamen quicquam hoc loco mouere ausus essem sine ue-
terum librorum testimonio. quatuor, cum hæc scribe-
rem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in
ijs omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum uobis præbeo.
itaque sustinendam amplius sententiam non putauit:
sed,

sed, omni dubitatione remota, reponendū id uerbum,
 quod & orationis concinnitas, & metri ratio, & to-
 tum, librorum ueterum consentiens auctoritas com-
 probaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc
 emendationem recipiat, Donati interpretatione mo-
 ueatur; qui hoc uerbum explicans, Facete, inquit, dixit,
 ut parasitus, & quasi de conuiuio loqueretur. ita e-
 nim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate con-
 sideret, uidebit, ad præbendi nihilo minus, quàm ad
 propinandi, uerbum posse accommodari. præbere enim
 apte admodum in epulis conuiujsq; dicitur. Cicero
 ad Q. Fratrem: sponsalia Crassipedi præbui. quin &
 eum qui præbet, pro epuli domino, dixisse Horatium,
 homines eruditissimi affirmant, qui ita legunt illud è
 primo sermonum:

E' quibus unus auet quauis aspergere cunctos,

Præter eum qui præbet, aqua.

non, ut uulgo legitur,

Præter eum, qui præbet aquam.

M. ANTONII MURETI,
IN HEAVTONTIMORV-
MENON TERENTII
ARGVMENTVM.

C HREMES Sostratæ uxori grauida
præceperat, si puellam pareret, ut eam
statim interficeret. fuit hæc immanitas in
ueterum moribus, ut, cum fera nulla sit,
quæ foetus suos non diligit, ipsi, quos alere nollent li-
beros, eos recens natos aut interficere, aut exponere
fas putarent. Sostrata puellam enixa, (ut est mater =
nus semper animus clementior) uitam ei adimere
nō sustinuit: sed pauperulæ cuidam anni Corinthiæ,
Philteræ nomine, exponendam dedit: etiamq; mulie-
bri quadam superstitione, annulum de digito detra-
ctum suo, iussit, ut una cum puella exponeret. id,
quod tum stulte factum uideri poterat, postea puella
saluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita est à
suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat,
educatq; ut suam. eam, cum adoleuisset, anusq; illius
filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perditæ amare
coepit; prope iam ut pro uxore haberet. quod ubi resc-
uit pater, ita uiolenter tulit, ut filium, assiduitate iur-
gandi, clam, militatum in Asiam abire coegerit. tum
uero qui filij amorem iniquo animo tulerat, multo ini-
quiore eiusdem absentiam ferre coepit. itaque ut de se
supplicium absenti filio daret, qui eum sæuitia sua exe-
gisset

gisset ex ædibus, ædes, supellectilem, familiam uen-
 dit, præter, qui serui ad opus ruri faciendum utiles
 erant: ingentemq; sibi agrum comparat, ubi à prima
 luce ad noctem non seruos modo exerceret, uerum
 etiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis
 excrucietur suam. profecto Clinia, Philtere, quæ ut di-
 xi, Antiphilæ putabatur mater, extremum uitæ
 diem morte confecit. Clinia, cum iam mensis tres ab-
 fuisset, amicæ desiderio reuersus, non ausus est patri se
 in conspectum dare, antiquam illius asperitatem ueri-
 tus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertit;
 quicum magna ipsi à puero familiaritas intercesserat.
 Clitipho, sodalis reditu lætus, Syrum & Dromonem
 seruos (iam autem aduesperascebat) in urbem, ad
 accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso
 die Menedemus Chremeti, quanto sibi desiderio esset
 filius: parum ut absuerit, quin Chremes, cum primum
 de reditu Clinia accepit, mitteret, qui ei nunciarent.
 continuit tamen se in diem posterum, quod ita magis è
 re illius fore censeret. Syrus, summa seruus & auda-
 cia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere ius-
 sus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat hæc meretrix
 procax, potens, sumptuosa, nobilis, cuius se amore
 haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res
 Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, ut Bacchia-
 dem quidem amicam Clinia, Antiphilam uero unam
 de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chre-
 mes ad Menedemum diluculo proficiscitur; & redisse
 Cliniam nunciat. ille gaudio amens, filium iam iam ui-
 dere, iam iam amplecti, iam iam ei se suaq; omnia per-

mittere cupiebat. at Chremes, caue, inquit, faxis: istoc
enim modo & te, & eum, & re una perdidideris tua.
simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam
molli esse se, tamq; infracto animo ostenderit. Clinie
amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam
pauperulam esse, aut paruo contentam, ut antea: sed
sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum fa-
milia numerosissima. una, inquit, mihi nox tantum
non paupertatem attulit; nedum tu te censeas oneri
ferendo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare
oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem &
comiter excipito filium: istud tamen tam impotens illius
desiderium occultum habeto. tum si ille, quod amicæ det,
ut habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli
te finito. ita & eum commodius retinebis apud te, &
sumptuum facies minus. hæc Chremes, nescius (ut
sunt humana) oculatum foris esse se, cæcum domi. interea
enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bac-
chidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi à Chremete
ipso conficeret. iamq; inibi erat, cū cum Chremes ar-
reptum blande compellat, hortaturq;, aliquam ad Me-
nedemum fallaciam moliat. iniecit in sermone Syrus
mendacium à se pro tempore confictum; anum Co-
rinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem,
mille drachmarum mutuo accepisse à Bacchide: ea mor-
tua, puellam pro pecunia illa arrhæ boni relictam. dum
hæc aguntur, annulum suum agnouit Sostrata, eiusq;
indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit. gaudio
exiliens, omnem rem defert ad uirum; qui, ea leniter
obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gaudi-

sus

sus est . iam omnia in tranquillo erant ; absque Bacchide
 fuisset . sed & illi quoquomodo decē excudendæ erant
 argenti minæ ; & periculum erat , ne aliqua eam Chre-
 mes filij amicam esse rescisceret . ibi Syrus audax con-
 silium inuit , quomodo & utrique seni rem , ut erat , pa-
 tesceret , & commode se è tam impedito negotio ex-
 pediret . primum igitur Chremeti , Reperi , inquit , quo-
 modo argentum à Menedemo eripiam . dicemus ei ,
 Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse : orabi-
 musq; , ut eam domi suæ dies aliquot esse patiatur , teq;
 id celatum uelit . porro Clinia filia tuæ , quæ modo re-
 perta est , formam sibi complacitam esse dicet , eamq;
 petet uxorem . Quid tum ? pecuniam , inquit , petet à
 patre suo , qui nouæ nuptæ ornamenta coemat : eam
 pecuniam numeraturus est Bacchidi . iam autem ad Me-
 nedemū , Syri hortatu , transierat Bacchis ; & eò pom-
 pam omnem suam traduxerat . Chremes primo non sa-
 tis consilium illud probare . at illam certe , inquit
 Syrus , pecuniam , pro qua filia tua opposita erat pigno-
 ri , quin dissoluas , facere honeste non potes . Ego uero ,
 inquit Chremes , & libenter quidem . immo uero , inquit sy-
 rus , dato eam Clitiphoni , qui ad Bacchidem deferat .
 ita enim facilius credet Menedemus , eam illius esse .
 Sit ita sane . numeratur à patre Clitiphoni pecunia ,
 quam ad meretricem perferret . interea tota res dete-
 gitur . indignari Chremes , & fremere , & minitari se
 omnia atrocissima editurum . tandem , cum
 prius Antiphilam Clinia collocasset , partim Mene-
 demi , partim uxoris precibus delentus , ignoscit . Cli-
 tippo se , relictis meretricijs amoribus , uxorem ductu-

rum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri soleat; huius, non nisi bi-
duo explicari potest.

S C H O L I A.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique) in alijs illud, denique, cum sequentibus coniungitur, hoc modo:

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus.

ego fidem habeo Ciceroni, qui in primo de finibus citans hunc locum, facile ostendit, denique, finem periodi esse. Et alioqui scio, alijs quoque locis hac uoce ita usum Terentium.

Aut enim me, quantum hic operis fiat. poenitet) impressi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:

At enim, dices, ne quantum hic operis fiat poenitet. miror autem, ne Goueanum quidem ipsum uidisse, de tracto uerbo, dices, multis partibus uenustiore[m] orationem fieri: recepto autem, uersum constare non posse.

Si quid laboris est, nollem. sed istuc quid mali est?) Neque constat uersus, neque sententia mihi quidem satis aperta est. cum aliud, hoc quidem tempore, nihil possem, quod in ueteribus libris erat, cum fide proponere, satis habui. sunt qui putent legendum, si cui labori est, nollem. hoc sensu. si quem tibi laborem,

ac molestiam affert huius rei explicatio, ac patefactio,
 nollem equidem urgere te, ac tibi molestus esse.

Aetate me putauit, & sapientia,) in alijs:

Et aetate putauit me, & beneuolentia:
 quæ lectio neque inconcinna est, & ueterum libro-
 rum testimonio adiuuatur: in quibus tamen perpetuo
 scribitur, beniuolentia. ego Petri Bembi auctoritatem,
 ac testimonium sequi malui.

Victum exercebant suum) Dionysius Lambinus,
 homo commemorabili doctrina, pariq; probitate præ-
 ditus, censet hoc loco legendum, uictum exarcirent
 suum. Sed in libro Petri Bembi, non tantum, ut in alijs,
 exercebant, legitur, uerum etiam adscripta est
 ad latus explicatio quædam huius uocis, quæ scripturæ
 illius integritatem confirmet. multum autem eius
 libri ualere debet auctoritas. est enim ita antiquus, ut
 Angelus Politianus, qui multos ueteres libros uide-
 rat, testatus sit, omnium cuiusque generis librorum,
 quos ipse unquam uidisset, eum sibi antiquissimum ui-
 deri. quod ego ipsius Politiani manu scriptum legere
 memini.

Quàm iniqui sunt patres) Miror, quid sibi uolue-
 rint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cū enim,
 Chremete solo ingresso domum, Clitipho in proscenio
 remanserit, nemo profecto non uidet, eorum dūtaxat,
 quibus comica ratio non penitus ignota est, non modo
 nouum actum, sed ne nouam quidem (si ita loquendum
 est)

est) scenam hoc loco esse posse.

Astutus, nã ille haud scit, quã mihi nunc
furdo narret fabulam) Contemptum hunc pater-
narum admonitionum mirifice expressit Theocritus;
apud quem pastor quidam, cum astatem à se non metui,
indicare uellet, ait tanti eam à se fieri, quanti à liberis
patrum matrumq; uerba fiunt. uersus hi sunt,

Τῆ δὲ θέρους φύγοντος ἐγὼ τόσον μελεδαίω,
Ὅσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ μητρὸς ἀκούειν.

Nam Clinia hic, etsi is suarum rerũ fatagit,
attamen) Nescio quo modo factũ est, ut hic uersus
meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fue-
rat, ut est in quibusdam impressis, & in omnibus ca-
lamo notatis:

Nam hic Clinia, & si is quoque suarum rerum sata
git, attamen

Habet, & cet.

- uerum interea, dum sermones cædimus)
Genus hoc loquendi ductum esse à Græcis, admonet
Priscianus libro XVIII, eos enim ita dicere solitos,
κόπειν λόγους, aut κόπειν ῥήματα.

Non oportuit relictas. portant quid rerũ?)
Ita sæpe loquebantur ueteres, cum magnã rei alicuius
nim, aut copiam indicare uellent. Sic in Andria: Di bo
boni, boni quid porto? & in hac ipsa fabula,
modo pitissando quid uini absumpsit mihi?

p lautus

Plautus in Epidico.

Tū captiuorū quid ducūt secum? pueros, uirgines,
Binos, ternos alius quisque: fit concursus per uias.

Cicero in Verrem: Quid lacrymarum putatis ipsum,
profudisse Neronem?

Nam disciplina est iisdem, numerarier
Ancillas primum, ad dominas qui affectant
uiā) praeceptum hoc ita complexus est Ouidius in arte:

Sed prius ancillam captatae nosse puellae

Cura sit. accessus molliet illa tuos.

Hanc tu polliceris, hanc tu corrumpere rogando:

Quod cupis, ex facili, si uolet illa, feres.

Enimuero reticere nequeo. multimodis in-
iurius) Hic quoq; multimodis ut legas, ipsa uersus ra-
tio cogit. quod neminem antea animaduertisse, mirū est.

Clit. Quid ago nunc? Clin. tu ne? quod boni)

In alijs omnibus, tu ne? quod boni est. mirumq; , quā

suo more, id est, quā inepite, quāq; ridicule locum

hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sen-

tentia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est.

dicturus erat Clinia continuata oratione: tu ne? quod

boni datur modo, frueri, dum licet. nam nescias, Eius

sit potestas posthac, an nunquam, tibi. Sed cum, eo lo-

qui exorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius ora-

tionem Clitipha, & Syrum inclamauit: deinde ad Cli-

niam conuersus, dic modo uerum, inquit. at Syrus in-

dignabūdu, age, inquit, modo: hodie sero, ac nequic-

quam

quam uoles . tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est .

Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera) uenuste, huic homini, dixit, cum seipsum designaret, sic apud Plautum in Epidico.

Quid uerba facimus? homini huic opust quadraginta minis . Sic Demea Adelpis:

Vin' tu huic seni auscultare? et apud Sophocle Vlysses:

Εχθρός γε γῶν δὲ τ' ἀνδρὶ καὶ τανυῶ ἔτι .

Et apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θνήσκει ὑπὲρ τῆ δ' ἀνδρὸς, ἔδ' ἐγὼ πρὸ σῆ .

Luciscit hoc iam: cesso pultare ostiū) In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte et scriptus, et interpunctus erat, hoc modo: Lucefcit: hoc iam cesso pultare ostium etc.

quae sit autem uis huius orationis, Luciscit hoc iam, dixi quodam loco in commentario in Catullum.

Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem fiet,) loquendi ratio à Plauto, ut uidetur, accepta; cuius est uersus ille, Bacchidibus:

Omniū ad perniciem instructa domus opime, atque opipare.

Cōsilia adolescētes: & tibi perdere) uersus constare non uidetur. suspicor legendum, adolescentes: et ita scripsisse ueteres, cum uellent secundam huius nominis syllabam producere.

Som -

Somnū hercle ego hac nocte oculis non uidi
 meis) suspicor, fuisse in græco Menandri, ὕπνον οὐχ
 εἴωρακα. siquidem ὕπνον ὄρα, eodem sensu, pure admo-
 dum ac proprie dicitur. Aristophanes uestis:

Ὑπνου δ' ὄρα τῆς νυκτὸς οὐδὲ πασάλην.

Ne nos inter nos congruere sentiāt.) claudio,
 pro, claudio, dictum à ueteribus legimus. sed & uiueo,
 pro, uiuo; &, diceo, pro, dico, usitata aliquando fuisse,
 constat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Næuio:

tibi, dum uiuebo, fidelis ero.

ubi tamen uulgo male legitur, uidebo. & item illud
 ex eodem: Primum quod dicebo, recte: secundum quod
 dicebo, eo melius. ita necesse est, congrueo, hoc loco,
 non, congruo, dictum fuisse à Terentio, intelligamus.
 nam, nisi congruere legas, syllaba, quæ proxime ulti-
 mam est, producta, ut uersus constet, non assequeris.

Dissolui me, ociosus operam ut tibi darem)
 in alijs, Dissolui me ocysus, operam ut darē tibi. sed, quin
 ea uera scriptura sit, quam nos ei, quæ uulgo recepta
 est, anteposuimus, cur dubitetur, caussa non est. primū
 l. Pierius, spectatæ eruditionis, acerrimiq; iudicij se-
 nex, affirmat, eam esse in optimo illo Romano libro. est
 & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani cardis-
 nalis fuisse; nunc in hac urbe, in cœnobio sodalium An-
 tonianorū asseruantur. sed & Bernardini Lauredani
 antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi
 eodem modo locutus est:

Nos ociosi operam dabamus Phædræ:

Hoc

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, ne
que tamen contemnendum, cum studiosis communicare. id est
super ratione scribendæ uocis, ocium; quam uideo ab alijs per t, ab alijs per c litteram scribi. ac iam
pridem Pierius, quo nemo unquam subtilius, nemo accu-
ratus istius generis minima maxima perscrutatus est,
in optimis illis, bonæq; frugis plenissimis annotationi-
bus in Virgiliū suis, quid hac de re sentiret, aperuit. nā
cū in Romano libro uersum illum ita scriptū esse dicat.
Parthenope studijs florentem ignobilis oci,
alijs tamen locis omnibus eo ipso in libro ocium affir-
mat legi. profert etiam inscriptiones antiquas, librosq;
ueteres aliquot, in quibus ea uox per t litteram lega-
tur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea ocium &
negocium scribere consueuissem, idq; uerius putarem;
postea, sola ipsius auctoritate motus, à mea cōsuetudi-
ne discesserim. neque tamē, quid sentiā, dissimulan-
dū puto. marmora, numismata ue antiqua, quæ hanc,
aut illam scripura confirmarent, mihi quidem inspi-
cere adhuc non contigit. libros ueteres non nullos ui-
di, in quibus otium; multis partibus plures, in quibus
ocium, scriberetur. adeoq; nunc ipsum, de quatuor ma-
nuscriptis Terentij libris, quos habeo, in duobus otium,
in alijs duobus ocium perpetuo scribitur. habeo & Sa-
lustium satis antiquum, in quo nunquam aliter, quàm
ocium, & negocium legas. Ciceronis autem quotquot
uidi ueteres libros, in eis eodem modo scriptum ani-
maduertit. Paulus quidem Magnolus, magna homo do-
ctrina, diligentia etiam admirabili, cum Ciceronis li-
bros de officijs accuratissime cum antiquis exemplari-
bus

bus contulisset, testatum reliquit, se in antiquis omnibus ocium & negocium per c litteram reperisse. mouet me quoque uehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunuchis,

Suspersiones, inimicitiae, induciae:

Inducia, inquit, sunt pax in paucos dies: uel quod in diem dentur, uel quod in dies ocium praebent. quae si posterior notatio uera est, dubitationem res amplius nullam habet. quinetiam si uera non sit, credibile tamen est, Donatum aliquam probabilitatem secutum: quae nulla fuisset, si ipsius temporibus, inducias per c, ocium autem per t, scribere eruditi consuessent. piget super re tam tenui plura uerba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo positus esse, ut ille dicebat, Graeciae fortunas, satis intelligo. cum tamen eruditissimi olim homines de singulis litteris singulos libros scripsisse memorentur; non est cur ego, qui praecclare mecum agi duco, si per illorum uestigia reperere liceat, has disputationes mihi parum decoras putem.

S. Garris. C. haec facta ab illo oportebant Syre) antique dictum, ut in Andria, - quae assolent, quaeq; oportent.

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere) In alijs, malefacerem. nemo autem non uidet, una a nobis detracta litterula, quam commodum, quamq; apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat.

Quid

Quid istuc quæso? qui istic mos est Clyti-
pho? ita ne fieri) Qui hunc uersum temere immu-
tarunt, nesciebant uidelicet, fieri, prima producta, sæ-
pe apud ueteres positum esse. id ergo exemplis confir-
mandum est. Terentius,

Credebam, minime. scite poterat fieri.

Iniurium est: nam si esset, unde fieret.
quem in locum etiam à Donato hoc ipsum notatur.

Argento opus esse, & id quo pacto fieret.
plura ponerem, nisi hæc satis esse ad rem docendam
arbitrarer. apud Plautum autem quàm multa eiusmos-
di exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate les-
gerunt.

Atque eius amicã subagitare, uel here in ui-
no quàm immodestus) Ne quis hoc me loco quic-
quã mutasse parum considerate putet; testificor in qua-
tuor libris calamo exaratis ita scriptũ reperisse me, ut
excudendum curauim. quomodo autem antea legebatur,
in conuiuio, ita qui leget, magnum faciet, si uersus ra-
tionem explicare poterit. quomodo nos legimus, qua-
dratus est hypercatalecticus. in uino autem ita dictum
est, ut apud Catullum,

Marrucine Asini, manu sinistra

Non belle uteris in ioco, atque uino.

- imo si scias.

Hoc uide, quod inceptet facinus) In alijs, uah
uide. sed ita, ut ego emendauim, legitur in libro Laure-
dani, in duobus Antonianis, & in uetere Veneto. hoc
autem

autem genere loquendi usus est & supra, in hac ipsa
comoedia:

Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaesitum
scelus.

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis gra-
uiter crepuere fores?) De hoc loco quid suspicer,
iam ante dixi: legendum uidelicet, crepuit foris. alioqui
enim uersus iusto longius excurret. ueteres tamen libri
ita habent, ut ipsi edidimus.

Nisi me animus fallit, hic profecto est annu-
lus, quem ego suspicor.) cum Chremes & sy-
rus in proscenio remanserint; non sane uideo, quomodo
hic principium actus esse possit.

Sustulisti. Sy. si sic factum est domina, ergo
heru' damno auctus est.) In alijs omnibus hoc
modo:

Sustulisti. so. sic est factum. sy. domina, ergo herus
damno auctus est.

quae quidem mihi scriptura seipsam refellere uidetur. na
si dicenti uiro. Sustulisti, respondeat sostrata, sic esse fa-
ctum; primum inutili se mendacio obligabit: neque
enim filiam sustulerat ipsa, sed exponendam dederat.
deinde quomodo illa conuenient, quae ab eadem postea
dicuntur:

Minime. sed erat hic anus Corinthia haud impura:
ei dedi

Exponendam. sed nolo in re certa argumentis abuti.
d etenim

etenim intelligentes admonere satis est: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quomodo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipsi uidimus, calamo notatis libris legi.

Nisi fallit me animus, haud multū à me aberit infortunium) Hæc, cum in alijs separentur, in meo manuscripto continuantur cum superioribus: neque caussa est, cur separari debeant.

Nihil est. triūpho, si licet me latere tecto abscedere) Hoc loco, utrū, neque satis scio, neque, si sciā, dicere ausim; alterutrum quidem sine dubio necesse est; ut aut solus ex ijs, qui uersum hunc hæctenus interpretati sunt, recte sentiam, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut uerbum accipiunt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiam efficiant, non est obscurum. ego uero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecunia Chremetis inceptionem cuiusdam gladiatorio certamine cōparet, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatori, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene tegat latus suum, nullaq; plaga accepta, abscedat è pugna: ita Syrus primū sibi illud fuisse dicit, ut senē argento circūduceret, sed cum rem in eum locum deductā uideat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quòd iam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum præclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: id est, si ita possit eua-

evadere, nihil ut ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

Tu fortasse, quid me fiat, parui curas) in alijs, parvipendis. ego omnium ueterum librorum consensum secutus sum.

-ius summum sæpe summa malitia est.
in meo manuscripto, summa iniuria est.

Sed pater egreditur: caue, quicquam admiratu' sis,

Qua caussa id fiat. obsecundato in loco;
Quod imperabit, facito; loquitor paucula.)

Antea præpostero ordine legebantur hi uersus, in hunc modum:

Qua caussa id fiat, obsecundato in loco.

Sed pater egreditur. caue, quicquam admiratu' sis:

Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & uel pueris perspicuus. ita meminimus olim, cum in academia Parisiensi libros de divinatione publice interpretarer, emendatum à me esse locum quendam ex primis eorum librorum, qui, ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest. uersus sunt Accij, quos ibi Cicero citat:

Cum iam quieti corpus nocturno impetu

Dedi, sopore placans artus languidos:

Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,

Duos consanguineos arietes inde eligi,

d 2

Pecus

Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Præclarioremq; alterum immolare me.
Sunt autem legendi hoc ordine:

Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Præclarioremq; alterum immolare me.

Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est) in
alijs, relictis omnibus; non male. Sed, in omnibus ma-
nu scriptis quod repereram, id repræsentandum cura-
ui. est autem ita locutus & in Andria:

Herus me, relictis rebus, iussit Pamphilum etc.

Nam te scientē faciam, quicquid egero.) Ita
est in meo manu scripto, & in uetere Veneto. est autē
dictum, te scientem faciam, pro, te consulam, te certior
rem faciam.

In illum nil potest: nam exuperat eius stul-
tita omnia hæc) Nihil muto. uolo tamen indicare,
quid in ueteribus libris repererim. in meo manu scri-
pto aperte legitur:

-nam exuperat eius astutia omnia hæc.

in libro Lauredani legitur quidem, stultitia; sed aut
eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emen-
datum, astutia. in uno etiam Antonianorum eadem
uarietas ad marginem libri annotatur. uidebunt alijs,
ecquid ironia illa uenustatis habeat.

Sponsæ

Sponsæ uestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares) Ita emendauit meo manu scripto: cum ab alijs abesset particula, atque; uersusq; iccirco claudicaret.

Quenquam ne animo tam comi esse, aut leni putas) Ita plane est in uetere Veneto. à manu scriptis abest particula, ne. ne quid tamen dissimulem, & in uetere Veneto, & in manu scriptis ita legitur: cōi: quod utrum ualeat, comi, an, ut in alijs, communi, satis liquido affirmare non possum.

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?) Ita emendauit ex omnibus antiquis libris: cū antea contra rationem uersus legeretur:

Quot incōmoditates in hac re accipies, nisi caues?

Quid hoc, quod uolo) In alijs, quod rogo. sed, uolo, est in omnibus ueteribus. ualet autem, cupio; ut non uoluntatem modo, sed desiderium etiam declaret. sic in Andria:

- sin eueniat, quod uolo,

In Pamphilo ut nil sit moræ, restat Chremes:

Quàm pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio) In impressis omnibus, quod principium inueniam; sed in omnibus antiquis, quod principium incipiam. idq; lepidius uidetur.

Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. Cl. Ar-
chonidis filiam) In alijs, nunc laudo Gnate. Go-
ueanus senserat, abesse aliquid à uersu. itaque addide-
derat ad finem, uolo. hoc modo: Archonidis filiam
uolo. sed repugnant ueteres libri. hoc, quod ego posui,
scriptum est in libro Lauredani, & in uetere Veneto.
Archonidis autem legendum est, producta syllaba, ni:
ut tale sit, quale illud apud Sidonium
Orchestram quatit alter Euripidis.

M. ANTONII MURETI
IN ADELPHOS TERENTII
ARGUMENTVM.

MITIO, & Demea, duo dissimillimo fra-
tres ingenio fuere. ille urbanam uitam
M secutus est; hic rusticā: ille cœlebs uixit;
hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo;
hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos;
hic sceuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic
etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filij duo: ex qui-
bus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Mitio,
eumq; secum in urbe liberalissime, iudulentissimeq;
educauit: minorem Ctesiphonem ruri secum seuerè im-
primis, ac restrictè habuit pater. Aeschinus multas
meretrices, patre ad omnia conuiuente, adamauit;
multa conuiuia celebrauit; quæ denique iuuetus fert,
ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit.
postremo usque eò progressus est. in uirginem pauper-
culam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphi-
lam nomine, quam mater Sostrata uidua sanctè secū,
& pudice, ut poterat, educabat, noctu temulētus cum
incidisset, uim ei attulit, grauidamq; fecit. uenit po-
stea ad matrem illius, ueniam petens, pollicensq; se
puellam uxorem ducturum. ea fide data, & ignotum
est, et tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum uen-
titaret, ipse quoque citharistræ cuiusdam amore cora-
reptus est. totam eius rei famam, ne quā emanaret, ac
perueniret ad Demeam, in sese Aeschinus transfere-
d 4 bat.

bat . tandem , cum lebo , puellæ dominus , aut pecuniam
sibi , quanti ea erat , uellet in manum dari , aut se eam
aliij uenditurum minitaretur ; adductus in summâ de-
spirationem Ctesiphon , iam de relinquenda patria cogi-
tabat . cum Aeschinus , re intellecta , qui nullo neque
pudore teneretur , neque metu , domum lenonis per uim
ingressus est , & ipsum , & familiam contudit pugnis ,
puellamq; per uim abreptam tradidit fratri . spargi-
tur tota urbe rumor . uenit Demea , Mitionē obiurgat ,
inclamat , testatur deos atque homines , quòd dissolu-
tus , quòd intemperans , quòd uinosus , quòd scortator ,
quòd nullius bonæ rei Aeschinus foret , omnem in Mi-
tione uno hæerere culpam : dijs gratias agere , quòd ille
saltem , quem ipse ruri haberet , frugi , ac temperans
esset ; rei studeret , & famæ , illarum rerum nihil ne co-
gitaret quidem : tantum uidelicet interesse inter suam
& fratris disciplinam . placat hominem , quantum in
se est , Mitio : iamq; se ab eo expediuerat , cum superue-
nit aliud , quod maiores etiam tumultus excitaret . ra-
ptam ab Aeschino citharistriam , perfertur ad matrem
Pamphilæ , quæ quidem Pamphila ita erat ad parien-
dum uicina , ut iam è dolore laboraret . quid faceret
misera ? mutatum Aeschini animum , se uero , filiamq;
suam proditas per summam perfidiam , ac desertas pu-
tabat . Getam seruulum , qui pauperem familiam solus ,
ut poterat , alebat , mittit ad Hegionem , puellæ cognat-
um , iubetq; ei rem , ut erat , exponere . interea audie-
rat Demea , suum quoque Ctesiphonem in raptione af-
fuisse . iamq; totus in fermento , ut aiunt , erat ; cum ei
Syrus , seruus uaserrimus , mendacium aspergit : ue-
nisse

nisse quidem rure Ctesiphonem, sed uenisse obiurgatum Aeschinum; multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in praefecturam suam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo extaret paternae seueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, à quo de constuprata per uim ab Aeschino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram euomeret, quaerit, obuium habuit mercenarium à uilla, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. redit ad Syrum; à quo ei rursus nouum mendacium, uelut offa in os, ne latraret, obijcitur. quaerit, ubi fratrem reperire posset. id uero ita indicauit Syrus, ut infelix senex, dum illius uerbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptaerit. interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, iacètes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, tristitia ac mœrore confectas recreauerat, pollicitus, se Aeschino Pamphilam uxorem daturum. uenit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo praesente, seruulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille cum subito per uim in aedes irrupisset; quem iam pridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suauiter potitantem deprehendit. ibi uero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu uociferatus cum esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eò perducitur, ut deposita uetere saeuitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam iubente, puerpera do-

mum

num traducitur : fiunt nuptiæ ; lenoni numeratur ar-
gentum ; Mitio ipse Sophronam ducit uxorem ; Hegioni
datur, unde uiuat, Syrus una cum Phrygia uxore ma-
numittitur. cum Mitio, ceteriq; omnes, sed tamen præ-
cipue Mitio illam tantam, tam insperatam, tam subita
tam mutationem admiraretur ; graui & cordata ora-
tione claudit fabulam Demea ; si omnia profunderè, si
in omni libidine ac nequitia uiuere, si totam rem hel-
luationibus, scortationibus, largitionibus consumere li-
beat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo
sibi minus ætatis supersit, quàm aliorum interesse : sin
corrigi se in loco, & modice coerceri, atque admoneri
uelint, eum esse se, qui id præstare possit. permittun-
tur ei omnia. ita fabula concluditur.

SCHOLIA.

ADELPHI TERENTII) In omnibus antiquis
libris non ADELPHI, sed ADELPHOE le-
gitur. idq; ego, ne quid dissimulem, uerius puto.

ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AI-
MILII PAULLI.) Ita est summo consensu in an-
tiquis libris : ut ualde mirer, qua stultitia quidã alij ex
FVNEBRIBVS fecerint, FVNERALIBVS,
& L. Paulli nomen sustulerint.

Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO A-
FRICANO) Horum uterque L. Aimilij filius fuit :
sed ille à Q. Fabio Maximo, hic ab Africani superioris
filio adoptatus.

AEDILIBVS CURVLIBVS.) Hoc perspicue
falsum

falsum est: quod ante me an quisquam animaduerte-
 rit, nescio; nemo quidem certe tradidit. falsum autem
 esse, ita doceo. primum, quod nusquam reperietur, lu-
 dos funebres pertinuisse ad ædiliam curam: præter-
 quam apud grammaticum illum, quisquis est, cuius
 ante Terentium, sub Donati nomine, quisquilie quæ-
 dam haud magni pretij leguntur, is autem eadem via
 delictet eruditione, eodēq; iudicio illud tradere potuit,
 quo, quatuor esse ludorum species, & Megalenses fuis-
 se magnis dijs consecratos; & Apollinares pertinuisse
 ad curam ædiliam: quæ quàm uera sint, suo loco dixi-
 mus. deinde si hi duo fratres simul ædilitatem illam ma-
 iorem gessissent, aliqua profecto tam inusitata rei ab
 historicis facta mentio esset, præcipue à Paterculo, qui
 huius generis aliquot exempla subtiliter, & accurate
 annotauit. Sed quid argumetis opus est? unicum sa-
 tis est ad præcidendum omnem dubitandi occasionem.
 P. Cornelius Aimilianus, quo de hic manifesto agitur,
 nūquam ædilis fuit: immo uero annū agens XXXVI,
 cum ædilitatem peteret, consul. creatus est. auctōr is,
 quem modo nominavi, Paterculus. corruptum esse lo-
 cum, ostendi; ideoq; asterisci notam apposui. nunc quo
 modo ei medicina faciendā sit, si potero, ostendam. in
 uno Antonianorum reperio: Q. FABIO MAXI-
 MO, P. CORNELIO AFRICANO AE-
 DILIBVS CURVLIBVS QVOS FECE-
 RE. inde suspicor, expungendas esse uoces illas, AE-
 DILIBVS CURVLIBVS, legendumq; hoc
 modo: ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L.
 AIMILII PAULLI, QVOS FECERE
 Q.

08
Q. FABIVS MAXIMVS, P. CORNELIVS AFRICANVS. ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut uix ulla dubitatio relinquatur. is enim in *ἠρολεγομένοις* in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aemilij Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus. quanquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici errauerint, persequar; tamen iniecta me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in ijs, quæ præfatus est in hanc fabulam, dixit, prætermittere silentio non queam. eius igitur uerba sunt. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetæ: itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terentij, non Terentij Adelphoe: quod adhuc magis de fabulæ nomine poeta, quam de poetæ nomine fabula, commendaretur. Hæc Donatus: quæ si uera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus, Terentij fabularum inscriptiones falsas esse oportet. Si quidem heautontimorumenos acta inscribitur Ti. Sempronio, M. Iuuentio cos. Eunuchus, M. Valerio Messalla, C. Fannio Strabone cos. eodemq; anno, sed non iisdem ludis, Phormio: Adelphoe uero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos. ut, si ordinem temporum seruare libeat, non secunda, sed quinta potius collocanda fit. aut igitur errat Donatus, aut sunt, ut supra dixi, omnes illæ inscriptiones repudiandæ.

Eam commorientes Plautus fecit fabulã.)
Varro tamen commorientes Plauti esse non putabat.
eius

eius è primo de comoedijs Plautinis hæc uerba referuntur. Nam nec gemini, nec leones, nec condalium, nec anus Plauti, nec bis compressa, nec Bœotia unquam fuit: neque adeo ἄποικος, neque commorientes: sed M. Acitici.

Ego illam facile uero omitto) Ita emendari è manu scriptis libris; cum antea legeretur, Ego illam hercle uero omitto. uersus autem quomodo constet, non uideo, nisi legas, - qui te fratrem habeam quidem.

Hera, lacrimas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opu' porro est, prospice) Ita est in ueteribus libris; non, ut in alijs, consule.

Quapropter quoquo pacto tacito est opus) In alijs, celato est opus: sed uersus non cõstabat, hoc quoque ex ueteribus libris emendatum est.

- finerẽ illum? aut non sex totis mensibus Prius olfecissem, quàm ille quicquam cœperet?) Ita perspicue legitur in meo manu scripto, & a' alioqui scripturã hanc agnoscit, et approbat Priscianus.
- tuum ne filium?

(Abigam hunc rus) iam dudum aliquid ruri agere arbitror.) Alij illud, Abigam hunc rus, faciebant dici à Demea. inepte. id enim secum de Demea ipso mussitat seruus. porro præterquam quòd in meo manu scripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obscure colligi potest.

ACTVS

ACTVS QVARTI, SCENA III.

Ego hanc actus quinti scenam primam esse dico. abijt enim Demea quæsitum fratrem, Syrus sorbillatum cyathos: itaque scena uacua remansit. infra autem, ubi dicitur esse principium actus quinti, id uerum esse non potest, cum Aeschinus in scena maneat.

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi) Donatus admonet, in quibusdam libris legi, se semper credunt caluier. valet autem id uerbum idem, quod, falli ac circumueniri.

Perii, horresco semper, ubi pultare hæc occipio fores miser) vltima dictio huius uersus, quæ in alijs deerat, in omnibus ueteribus legitur. qui autem tollunt, fores, & contra ueteres libros faciunt, & corrumpunt uersum, qui quadratus iambicus esse debet.

Non clamas? nõ insanis? M. non. malim quidem) Alij illud, malim quidem, faciebant dici à Demea, aut nullo sensu, aut inepto. Dicitur à Mitione: et habet hunc sensum: Malim quidem, si fieri possit, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum fieri nõ potest, æquo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur à Demea.

Ita uita est hominum) Comparatio Platonica. κυβεία γὰρ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπέκασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσῶσι. Plutarchus ἐν τῷ περὶ εὐδυσμίας.

Hei

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clammem, aut querar?) Alij omittebat illud, quid agam? quod tamen & est in antiquis libris, & agnoscitur à Donato, & ad uersum necessarium est.

M. A N T O N I I M V R E T I I N
P H O R M I O N E M T E R E N T I I

A R G V M E N T V M.

C H R E M E S & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem diuitem, ac bene dotatam duxerat Nausistratam. & ex ea susceperat filium Phædrum. habebat Nausistrata, præter ceteras opes, opima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosq; fructus, commeabat. dum illic residet, pauperculæ cuiusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscipit filiam Phanium: ac, ne res emanaret; commutato nomine, Stilphonem se Lemni uocari iubet. detrahebat autem è fructibus prædiorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reuersus, aut calamitatem, aut utilitatem, aut tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos; conueniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho uero Phanium filio suo uxorem daret.

ret.

vet. eius rei causa proficiscitur in Lemnum Chremes.
eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter es-
set in Ciliciam. abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis
seruus erat) filios committunt suos. profectis senibus,
Phædria se statim citharistriae cuiusdam amore impli-
cat. sed hoc erat incommodi, quod, qui à lenone ama-
ret, quod daret, nihil habebat. interea uxor è Lemno,
quæ, propter paupertatem, uiri diutius forte, quam so-
lebat, morantis aduentum expectare non posset, con-
sensa naui, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius
uenit. quærunt Stilphonē. frustra. Athenis, qui quen-
quam eo nomine nossent, reperiebatur nemo. ibi mater
(tanta eam ægritudo ceperat) moritur. ei funus una
cum nutrice procurantem Phanium cū aspexisset An-
tipho, subito amore illius exarsit. uenit ad nutricē pos-
tridie, ut eius sibi copiam faceret, obsecrans. illa se,
nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi,
cum & quiduis facere cuperet, & patrem absentem
uereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex
erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi
essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cog-
erentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri uir-
ginis amicum fuisse, ideoq; causam illius suscipere: no-
cabo te in iudicium, tanquam illius cognatum, tecumq;
lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi fa-
cilem uictoriam præbeas: ita condemnabere. sic fiet, ut
& tu potiaris tua, & patre reuerso, paratam excu-
sationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suase-
rat. confectis iam nuptijs, eodem die ambo redeunt se-
nes. turbari uterque: ille, quod filius indotatam uxo-
rem

rem

rem se absente duxisset: hic, quod ueretur, ne, erepta sibi hac collocandæ filiæ occasione, tota res fieret palam. eo ipso die, læno, euharistriæ, quam Phædria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minæ darentur, uenditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem uero, si sibi dotis triginta minæ darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho à Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phædriæ; Phædria lænoni pro amica tradit. cum hæc iam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi uero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eæ ipsis absentibus, atque inscientibus factæ essent. sed dolebāt, sibi periisse triginta minas. eas dum à Phormione, primo blanditijs, postea etiam per uim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis uxoribus, deq; tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eiq; aperit omnia. Illa, cum aliquandiu de uiro conquesta esset, tandem placatur, filijq; ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

S C H O L I A.

Minu' multo audaciter, quam lædit, læderet.) primū ab imperitis factū erat, ex audaciter, audacter; deinde interiecta particula, nūc, ad fulciendū uersum. ego, quod in meo manu scripto libro perspicue scriptū erat, id reposui. aduerbium autem, audaciter, etiam à Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

e

Et si

Et si tibi res sit cū eo lænone.) Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris ueteribus, Quod si tibi res sit: quæ lectio nihilo, ut ego quidē arbitror, deterior est.

Ita ne tandē uxorem duxit Antipho iniussu meo?) Alij omnes hic faciebant principium actus secundi. quā in inepte, nemo non uidet. neque enim scena remanet uacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi à nobis constitutum est.

Nam; ni ita eum existimassem, nunquam tam graues.

Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiam,

Quam is aspernatur nūc tam illiberaliter.)

In horum uersuum secundo, particula, ob, ut uidetur, est extra uersum. in eodem autem, nostram, pro, uostrā, alij scripserant, putantes, id, quod sequitur, Quam is aspernatur, ad familiam referri. falso, ad ipsam enim puellam refertur. neque uero se Phormio cognatum puellæ esse fingebat. uostram familiam, aperte legitur in antiquis.

- nam tua

Præterierat iam ducendi ætas) Ita emendauit ex ueteribus libris; cum in alijs esset, ad ducendum.

Hei metuo lænonē, ne quid suat. suo capiti)

Profecto nunquam quisquam satis attente ueteres inspexit libros. hoc adeo ea ex re uenit in mentem mihi.

ego

ego abhinc triennium, cum primum hæc scholia diuulgare meditarer, Terentij fabulas cum plurimis calamo exaratis uoluminibus, quam potui, diligentissime contuli. præcipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius uidebatur, ita diligenter inspexi, liquido ut me iurare posse arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicuius momenti esset, non accuratissime excussum. sed cum postea eundem librum euoluere, ualde equidem opinione falsum esse me comperi. nam cum alia multa minime negligenda deprehenditum hunc locum, quem nunquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in alijs omnibus eodem modo scriptum sit,

Hei metuo lænonem ne quid suo suat capiti:
solus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lænonem, ne quid suat. suo capiti.
qua è scriptura horum uerborum sententia, quæ antea latuerat, facile comprehendendi potest. Suere enim apud Latinos, ut & apud Græcos *πάθειν* interdum ualet idem, quod, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere ac machinari. cum igitur dixisset Antipho, se metuere, ne quid læno sueret, id est, ne quid dolose moliretur, addit, suo capiti: quorum uerborum ea uis est. quæ quidem res ipsi lænoni uortat male, atque in ipsius caput recidat. Ita autem loqui solitos ueteres, exempla indicabunt. Demosthenes in Aeschinem: *ἄ σοι καὶ τοῖς σοῖς οἱ θεοὶ τὴν ψαίαν εἰς κεφαλὴν*. Terentius Hecyra.

Aliquid tulisse comminiscuntur mali.

Capiti atque ætati illorum morbus qui auctu' sit.
Cælius ad Ciceronem. Te ad IX Kal. Iun. subrostrani,

e 2 quod

quod illorum capiti sit, dissiparant periſſe. Cicero ipſe, libro VIII. ad Atticū. Multa, inquam, mala cū dixiſſet: ſuo capiti, ut aiunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianū Cicero reſpexerit, mihi dubiū non eſt.

Do. Neque ego, neque tu.) In eodem illo libro, hoc non à Dorione, ſed à Phædria dicitur: ut ſit ſenſus. Neque ego quicquam efficere potui, neque tu poteris.

Fieri miſerum, qui me dudum, ut dixi, adiurit comiter?) Qui legebāt, adiuerit, nō animaduertebant, uerſum ὑπερκόλιον fieri. ut autem hic adiurit, pro adiuerit, dictum eſt, ſic apud Ennium, adiuro, pro, adiuero.

O Tite, ſi quid ego adiuro, curam ue leuaſſo.
Vbi uulgo perperam legitur, adiuto.

Nā hāc conditionē ſi cui tulero extraneo.) Ita eſt in antiquis omnibus. at alij fecerant, extrario, quam uocem ego quidem latinam non puto.

Huic mandes, qui te ad ſcopulum è tranquillo inferat.) Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutavi: ſed, quod in meo uetere libro erat, quia ſine ulla dubitatione uerum putabam, quā potui, fideliffime expreſſi.

Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt.) Hunc quoque locum è meo illo libro emendaui: cum in alios omnes, è glosſemate aliquo, irrepſiſſet uox, argentum:
tum:

tum: quæ ita deformabat uersum, ut ualde mirer, ne Go
ueanum quidem eam sustulisse.

-curialis uernula est, qui me uocat.) Hic mihi
auxilio fuit uetus Venetus: nam in ceteris omnibus hæc
omnes uoces desiderabantur.

Sed hinc concedam in angiportum hunc
proximū.) Ita legendum esse, admonet Priscianus.
& ita legitur in meo manuscripto, & in uno Anto-
nianorum.

Heus, quanta quanta hæc mea paupertas
est, tamen) Ita legendus est hic locus ex libro Petri
Bembi, & ex libro Bernardini Lauredani.

In ius? enim uero si porro esse odiosi pergi-
tis,) Quid de illo, in ius, faciam, nescio. nam & uer-
sum pede uno, quam par est, longiorem facit: & ta-
men neque repetitio illa inuenusta est, & legitur in o-
mnibus antiquis libris.

Vel oculum exculpe. est, ubi uos ulciscar
probe) Ita emendat Bembus. in omnibus tamen an-
tiquis reperio, ut in impressis,
- est, ubi uos ulciscar, locus.

Qui nominat me?) Ita est in libro Lauredani, &
in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquo-
rum consuetudinem, quam, ut in alijs, Quis.

e 3 -quid

- quid nunc obticuiſſi?) In meo, & in uno An-
tonianorum, pro, obticuiſti, legitur, obſtupuiſti.

Exequias Chremeti, quibus eſt commo-
dum ire, hem tempus eſt.) Ita erat in duobus
Antonianis. in alijs, iam tempus eſt: ſed hoc uerſus ra-
tio repudiat.

Singillatim, qualis in iſtum fuerim?) Ita cor-
rexi è meo libro, & ex illo Lauredani. nam in alijs e-
rat, qualis in hunc fuerim: neque ita lepide, & contra
rationem metri. Sigillatim, autem pro, ſingillatim, qui
dicunt, errant.

36

M. A N T O N I I M V R E T I
I N H E C Y R A M T E R E N T I I

ARGVMENTVM.

P AMPHILVS, Phidippi è Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinæ filiam, incidit, eamq; in uia per uim compressit. atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumq; Bacchidi dono dedit. paulo post pater eum, tum ut à meretricio amore auerteret, tū ut præsidium suæ senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constuprauerat: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia sola conscia erat filiã è stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum sæpe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem uxoriam, quiq; auellere se derepente à Bacchidis amore non posset, ita dormiit cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quòd, ea uiua nunquam se uxorem ducturum, sæpe ei promiserat Pamphilus, non nullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multo ei minus, quàm solebat, placida & obsequens esse coepit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paulatim

e 4 subduxerit

subduxerit, quamq; prius spernebat uxorem, eius mi-
rificum quendam amorem animo conceperit. interea
quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset.
profecto eo, Philumena, quæ intumescere sibi uterum
sentiret, cum aliorum, tum socrus in primis suæ con-
spectum fugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare
uix posse amplius uideretur, sumpta occasione, per
sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium re-
rum consciam, confert. post dies complusculos mittit
Sostrata, qui eam accerferent. respondetur, ægrotam
esse. it, ut eam saltem uiseret. non admittitur. Phidipa-
pus accusare uxorem, & dicere, hæc omnia illius cul-
pa contingere. illa contra excusare se, & culpam de-
precari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetu-
do nurui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus.
atque ita fors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit,
eo ipso, Philumena partu leuaretur. cum igitur, ui-
dendi cupidus, (ægrotare enim acceperat, & ita ama-
bat, ut qui uehementissime) subito ad eam ingressus
esset, peperisseprehendit. ibi eum Myrrhina exeun-
tem profecuta, lacrumans, obtestari cœpit, quando ea
res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxo-
rem, si ita uideretur: sed tamen ne famam illius prode-
ret. ita se facturum recipit. cum igitur neque uellet
uxorem reciperet, neque rursus ueram afferret caus-
sam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore
impeditum, ea de causa ab uxore abhorrere. accersi-
tâ itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea, cum se illi
purgasset, iubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque
illam suspicionem adimere. ingreditur, annulum ha-
bens

bens in digito, quem olim Philumenæ ereptum, sibi de-
derat Pamphilus. is annulus effecit, ut, uitiatam esse ab
ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Latius Pam-
philus & uxorem & filium recipit.

S C H O L I A.

Ita me di bene ament, haud propterea te ro-
go, ut) Ita reperio in omnibus antiquis libris. Do-
natus tamen legit, amabunt: quod si recipias, aut de-
lenda erit uox, te, aut non constabit uersus.

Ah noli Parmeno) Consuetudinem hanc ineptorum
hominum, qui flamam ardentem, ut dicitur, in ore
potius, quam quicquam secreti, continerent, & tamen
simulant, nolle ea quæ sciunt, detegere, atque orari
uolunt, festiuissime expressit Lucianus in conuiuio:
cuius uerba, quoniam & leporis plena sunt, & huic
Terentij loco plane gemina, ascribere non grauabor.
Colloquuntur autem inter se Lucinus, & Philo: è quibus
cum Lucinus dixisset: ἐγὼ δὲ, ἀπαγε, ἐκ ἄν τι
τοιῦτον εἶποιμι. Ita excipit Philo. Θρύπη ταῦτα ὦ
Λυκῖνε. ἀλλ' ἔτι γε πρὸς ἐμὲ ἔτω ποιεῖν ἐχθρῶν. ἀκρι-
βῶς γιγνώσκων, πολὺ πλεον ἐπιθυμῶντά σε εἰπεῖν, ἢ
ἐμὲ ἀκῆσαι. καὶ μοι δοκεῖς, εἰ ἀπορήσεις τῶν ἀκῆ-
σομένων, καὶ πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἠ-
δέως ἂν προσελθὼν ἐκχέαι πάντα σιωπῶν ἀμυσί.
εἰ γὰρ ἐδελήσω ἀπαλλάττειν νυῦ, ἐκ ἑάσεις με ἀ-
νήκαον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἤξεις καὶ παρακολυθήσεις,
καὶ

καὶ δεήσει . κ' αὐτὸν πρὸς σέ ἐν τῷ μέρει . καὶ ,
 εἴ γε δοκεῖ , ἀπίωμεν , ἄλλε αὐτὰ πεισόμενοι . σὺ δὲ
 μὴ λέγε . Λυ . μηδὲν πρὸς ὀργὴν , διηγῆσομαι γὰρ ,
 ἐπεὶ περ' ἔτω ποροδυμῆ . ἀλλ' ὅπως μὴ πρὸς πολλὰς ἔ-
 ρεις . Φι . εἰ μὴ παντάπασιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκί-
 νε , αὐτὸς σὺ ἄμεινον ποιήσεις αὐτὸ , καὶ φθάσεις
 εἰπὼν ἅπασιν , ὥσε ἐδὲν ἐμὲ δεήσει .

Aedepol nã nos æque sumus omnes inuisæ
 uiris.) Duae uoces, inique, & omnino, quæ in alijs
 erant, eo sustuli, quod neque erat in ullo uetere libro,
 & corrumpebant uersum. huic autem querelæ, qua
 utitur Sostrata, affinis est illa Creusæ apud Euripidem
 Ione:

Τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
 Κ' ἂν ταῖς κακῶσιν αἰ' γαθαὶ μεμιγμένα,
 Μισοῦμεθ' ἔτω δυσχερεῖς πεφύκαμεν .

Quid ais? an uenit Pamphilus? uenit. diis
 gratiam habeo.) Ita emendauit ex uno Antonia-
 norum. nam, quomodo erat in ceteris, dijs habeo gra-
 tias, uersus efficiebatur acatalecticis, quem catalecti-
 cum esse, ut ceteros, multo uerisimilius est.

Omnibu' nobis ut res dant sese, ita magni
 atque humiles sumus.) Eandem nimirum ha-
 bent sententiam uersus illi, quos pronunciat Ulysses
 Odyss. σ. etsi eos, qui philosophantur, aliò trahunt.

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
 Οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε .

Quod

Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.) Ita est in quibusdam veterum. alij, ignoratione antiquæ uocis, fecere, post, idem.

Iam ætate ea sum, ut non fiet peccato mihi ignosci æquom.) Mihi peccato, id est, mihi, si quid peccauerim. nam ut iuratus est, qui iurauit, ita peccatus, hoc quidem loco, qui peccauit, id est, ὁ ἠμαρτηκός. similiter locutus est Quintilianus libro V I. Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi posset perducere, quo dicto, flendum, & irascendum esset, rarius fuit. ibi enim, quo dicto, ualet, ἔ λέξαντος.

-equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quàm sciens, ante hunc diem unquam) sententia Plantina ex Captiuis :

- sepe iam in multis locis

plus insciens quis fecit, quàm sciens, boni.

M. A N T O N I I M V R E T I
D E M E T R I S T E R E N -
T I A N I S .

T E R E N T I I uersus duorum generum sunt;
iambici, & trochaici. neque autem iambus
in trochaicum, neque trochæus in iambicum
admittitur. Iambicus initio fiebat è solis iambis, ut,

Quid hoc noui est? quid ira nunciat Deum?

& apud Terentium; si modo ita legendum est,

Amantium iræ, amoris integratio est.

Terentianus ait, eos in tragædijs, propter nimiam ip-
sorum leuitatem culpari. ego tamen Græcos poetas sæ-
pe admodum usos reperio. ut Sophoclem,

πάλα κωμητέοντα, καὶ μετρούμενον.

ἐτ' ἔργον ἐστὶν, ἐννέπειν δ' ὄτου χάριν.

ὅτ' ἄλλοτ' ἄλλον, ἐμπιτνῶν, στρατηλατῶν.

& Aeschylum:

ἐγὼ δ' ἄτολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.

ἅπας δὲ τραχὺς, ὅς τις ἂν νέον κρατῆ.

& Euripidem:

ἐκεῖ δὲν εἰμι. παῖς ἔτ' ἔσ' ἀπωλόμην.

ὄλωλεν, ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Postea admissus est alternis spondeus, & omnes pe-
des, qui illi temporibus sunt æquales: in quibus est &
proceleumaticus. tribrachys etiam, quod iambo tem-
poribus par est, recipitur. creticus, quamuis uno tem-
pore longior, tamen ipse quoque receptus est. Iam-

bici

bici integri, id est, ἀκαταληκτικοῦ, semper ultimus pes est iambus. nam claudi uersus, id est σκάζοντες, an in Plauto sint, alio loco uiderimus: in Terentio quidem non sunt. ne in Græcis quidem aut comicis, aut tragicis usquam: itaque qui locum illum ex Aeschylō ita scripserunt,

ἴν' οὔτε φωνὴν, οὔτε τε βροτῶν μορφήν,
 & illum, & alios plurimos, dum corrigere uolunt, deprauarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἴν' οὔτε φωνὴν, οὔτε τε μορφήν βροτῶν.
 Ultimus igitur semper iambus est. ceteris locis magna libertas. non tantum enim iambus, & tribrachys, uerum & spondeus, & omnes spondeo temporibus pares quolibet alio loco, à latinis quidem comicis, tragicisq; ueteribus, sine ullo discrimine ponuntur. creticum & proceleumaticum raro quidem, sed non nunquam tamen inuenias. iambicorum autem hæc fere discrimina sunt. dimeter catalecticus:

Date. mox ego huc reuertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorsum euaderet.

trimeter acatalecticus:

Poeta cum primum animum ad scribēdū appulit.

tetrameter, siue quadratus catalecticus:

Sati' pol proterue me syri promissa huc induxerunt.

tetrameter, siue quadratus acatalecticus:

Nihil est. triūpho, si licet me latere tecto abscedere.

tetrameter, siue quadratus hypercatalecticus:

Atque eius amicam subagitare. uel heri in uino

quàm

quàm immodestus . qui pentametros iambicos faciunt ,
nugantur . itaque hic quoque locus in Aeschylō depravatus :

Ἰνὴ τοῖσι κλέφας ὄπασεν , τοῖασ δ'
erat enim recte in Aldinis :

Ἰνὴ τοῖσι κλέφας ὄπασεν , τοῖασ δέ τοι .
Trochaicorum apud Terentium hæc fere ratio . trocheus quolibet loco ponitur : ut in iambico iābus . præter iambum , proceleumaticum , creticum admittuntur ijdem omnes pedes , qui in iambicum . trochaicis autem utitur fere octonarijs , siue quadratis catalecticis :

Quicquid ego huius feci , tibi prospexi , & stultitiæ tuæ .

Vbi te vidi animo esse omisso , & suavia in præsentia

Quæ essent , prima habere , neque prospicere in longitudinem ,

Cepi rationem , ut neque egeres , neque ut hæc posses perdere .

interdum autem apud hunc poetam ultima præcedentis versus syllaba principium est insequentis . atque ita de Terentij versibus breuiter à nobis disputatum sit .

FINIS.

REGISTRVM.

a b c d e.

Omnes sunt quaterniones.

V E N E T I I S, M D L I X.

A P V D P A V L V M M A N V T I V M,

A L D I F.

REGISTRUM

VENIENS M. D. LXXV

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

ALV. DE. PAUL. VAN. HAN. V. L. M.

